

- BIJELO POLJE -

**LOKALNI PLAN
ZA UNAPREĐENJE SOCIJALNE INKLUZIJE
/ RAZVOJ LOKALNIH SOCIJALNIH USLUGA -
SERVISA**

2012 - 2016

SADRŽAJ

UVOD	3
METODOLOGIJA	4
SITUACIONA ANALIZA	6
LOKALNE STRATEGIJE / AKCIONI PLANOV I U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE	9
INSTITUCIJE NA LOKALNOM NIVOU KOJE PRUŽAJU SOCIJALNE USLUGE - SERVISE	9
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA NA LOKALNOM NIVOU KOJE PRUŽAJU SOCIJALNE USLUGE – SERWISE.....	15
VIZIJA, MISIJA.....	21
PRIORITETNE CILJNE GRUPE I KLJUČNA PROBLEMSKA PODRUČJA	21
STRATEŠKI CILJEVI, PODCILJEVI, KLJUČNIH MJERE - AKTIVNOSTI	27
OPERATIVNI - AKCIONI PLAN	28
PLAN PRIKUPLJANJA SREDSTAVA.....	37
PLAN PRAĆENJA SPROVOĐENJA I PROCJENE USPJEŠNOSTI	38
PLAN KOMUNIKACIJE SA JAVNOŠĆU	38
ANNEX: INSTITUCIONALNI I PRAVNI OKVIR NA NACIONALNOM NIVOU VAŽAN ZA IZRADU PLANA	
LISTA AKRONIMA.....	49
RADNI TIM ZA IZRADU PLANA.....	49

UVOD – definisanje pojmova, opis procesa izrade lokalnog plana

Socijalna isključenost znači nedostatak društvenih veza i moći, dezintegriranost, marginalizaciju, društvenu otuđnost i nepovoljan položaj u političkom, ekonomskom i socijalnom smislu. Dakle, ona je višedimenzionalan proces koji slabi povezanost pojedinca i zajednice, što je više obilježja po kojima je osoba isključena, ona postaje ranjivija. Socijalna isključenost je novi koncept u društvenim naukama, koji se, za razliku od nekih drugih sličnih termina usmjerava na nepovoljan odnos pojedinca prema društvenoj okolini. Prema tome, društvene institucije treba da pruže pojedincima i društvenim grupama koji su izloženi riziku od socijalne isključenosti mogućnosti za sticanje prilika i resursa koji su nužni za puno sudjelovanje u privrednom, društvenom i kulturnom životu, kao i za uživanje u životnom standardu i dobrobiti koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Time se osigurava njihovo značajnije sudjelovanje u procesu odlučivanja, što utiče na njihov život i pristup temeljnim pravima.¹

U Crnoj Gori usvojene su različite strategije i lokalni planovi na nacionalnom nivou koji se bave grupama koje su trenutno ili potencijalno socijalno ugrožene, ili se bave posebnim temama vezanim za socijalnu inkluziju. U procesu reforme došlo se do zaključka da je važno decentralizovati proces donošenja odluka u ovoj oblasti i razviti lokalne planove i servise koji će biti lakše dostupni korisnicima, prilagođeni njihovim potrebama i situaciji u samim lokalnim zajednicama tj. društvu. Takođe, kao važan segment istakla se i potreba za pluralizacijom i diverzifikacijom pružalaca socijalnih usluga, te je kao veoma važna prepoznata uloga organizacija civilnog društva i izgradnja partnerstava na lokalnom nivou. Jedan od ključnih zadataka reforme u oblasti socijalne politike jeste uspostavljanje povjerenja između vladinog i nevladinog - neprofitnog i profitnog sektora sa ciljem da se izgradi sistem mješovite socijalne politike u kojem bi svi sektori imali ravnopravne uloge.

Planiranje na lokalnom nivou i uspostavljanje socijalnih servisa u zajednici odgovara na potrebe ranjivih grupa, njihovoj većoj socijalnoj uključenosti i poboljšanju kvaliteta života. Lokalna zajednica donosi lokalni plan aktivnosti u okviru svojih Zakonom (čl 31, stav 1 tačka 6 Zakona o lokalnoj samoupravi) utvrđenih nadležnosti koje samostalno obavlja, u skladu sa zakonom. Cilj lokalnog plana za socijalnu inkluziju i razvoja socijalnih usluga jeste da predložene mjere omoguće efikasno pružanje servisa i usluga građanima i osiguraju da su oni dostupni svima. Tokom procesa izrade plana uzeti su u obzir indikatori socijalne inkluzije navedeni u nacionalnoj Strategiji za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007.god).

- Socijalna inkluzija - definisanje osnovnih pojmova -
(prema: Zajedničkom izvještaju Evropske Komisije o socijalnoj inkluziji 2003².)

---

¹ G. Čeranić, "Socijalna isključenost i karakter kompetitivnosti društvenog sistema"

² Joint Report on Social Inclusion 2003. European Commission

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

Siromaštvo je multidisciplinarni termin. Za ljude se kaže da žive u siromaštvu ako su njihova primanja i resursi u toj mjeri nedovoljni da ih sprečavaju u tome da imaju životni standard koji se smatra prihvatljivim u društvu u kojem žive. Zbog svog siromaštva oni mogu doživljavati raznovrsne nepovoljnosti, kao što su nezaposlenost, niska primanja, slab standard stanovanja, neadekvatna zdravstvena zaštita i prepreke u obrazovanju, kulturi, sportu i rekreaciji. Oni su često marginalizovani i isključeni iz učešća u različitim aktivnostima (ekonomskim, kulturnim i društvenim) koje su norma za druge ljude; njihov pristup fundamentalnim ljudskim pravima može biti ograničen.

Socijalno isključivanje je širi termin od siromaštva, jer predstavlja proces gdje se određene grupe stavljaju na margine društva i sputavaju u potpunom učešću zbog svog siromaštva, ili nedovoljnog obrazovanja, životnih vještina, ili kao posljedica diskriminacije. Ovo ih udaljava od mogućnosti zapošljavanja, sticanja zarade i mogućnosti obrazovanja, kao i društvenih povezivanja i učešća u aktivnostima u zajednici. Imaju male mogućnosti pristupa moći i tijelima koja donose odluke, često su bez moći i u nemogućnosti da kontrolišu odluke koje utiču na njihov svakodnevni život. Socijalno isključene osobe imaju poteškoće da u potpunosti ili djelimično ispune svoje potencijale, kako bi obezbijedile dovoljnu zaradu i dobile određena dobra i usluge od suštinskog značaja za život.

Kada se govori o posljedicama siromaštva i socijalne isključenosti, važno je istaći neke od njih:

- Fizičke posljedice - koje se mogu ispoljiti preko neuhranjenosti, bolesti, smrtnosti.
- Psihološke posljedice – koje se često ispoljavaju kao gubitak dostojanstva, samopouzdanja, depresivnost, osjećanje nemoći, gubitak poverenja u ljude i institucije, što često može voditi povlačenju iz zajednice i socijalnoj izolaciji.
- Pasivizacija i zavisnost od socijalne pomoći - koje redstavljaju posljedice koje doprinose reprodukciji siromaštva i socijalne isključenosti, kao i njihovom prenošenju na nove generacije. Posebno kada su izgledi slabi da se primjenom aktivnih strategija može izaći iz siromaštva i kada je socijalna pomoć dostupna a stil života prilagođen zadovoljavanju elementarnih potreba, ovakav tip ishoda može postati relativno čest³.

Socijalno uključivanje je proces koji obezbjeđuje osobama u riziku od siromaštva i socijalnog isključivanja, da dostignu mogućnosti i resurse neophodne za potpuno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i da uživaju standarde života i blagostanje koje je norma u društvu u kojem žive. To podrazumijeva da imaju veće učešće u procesima donošenja odluka koje utiču na njihov život, te pristup fundamentalnim pravima.

METODOLOGIJA

Tokom prve faze tj. faze pripreme planiranja definisane su strukture koje će voditi proces. S obzirom na prirodu dokumenta, bilo je veoma važno da struktura koja vodi ovaj proces uključuje predstavnike/ce lokalne uprave. Takođe su aktivno uključeni

---

³ www.inkluzijakurs.info

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

predstavnicima/e svih relevantnih institucija i organizacija koje pružaju usluge grupama koje su socijalno isključene ili u riziku da to budu, zagovaraju njihova prava ili predstavljaju udruženja predstavnika/ca neke od ovih grupa.

Na osnovu definisanih kriterijuma formiran je tim (Radna grupa) za izradu Lokalnog plana za socijalnu inkluziju, koji su činile osobe sa neophodnim znanjem i iskustvom, motivisane i posvećene ovom procesu, koje su birane iz javnog sektora i organizacija civilnog društva aktivnih na polju izrade socijalne politike i/ili pružanja usluga ranjivim grupama tj. grupama u riziku od socijalne isključenosti (osobe sa invaliditetom, stara lica (stari u riziku od institucionalizacije, stari iz samačkih domaćinstava, osobe koje žive u udaljenim selima; porodice u riziku - korisnici socijalne pomoći, dugoročno nezaposleni roditelji i samohrani roditelji; mladi u riziku itd.).

Radnu grupu za izradu Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa čine po dva predstavnika/ce:

- Lokalne samouprave
- Centra za socijalni rad
- Zavoda za zapošljavanje, po jedan predstavnik javnih ustanova
- JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju „Tisa“
- JU Centar za podršku djeci i porodicama

i po jedan predstavnik/ca organizacija civilnog društva koje su iskazale interesovanje za učešće:

- Opštinska organizacija Crveni krst Bijelo Polje.
- NVO «Žene za bolje sutra»,
- Udruženje roditelja «Oaza»,
- SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja – Bijelo Polje,
- Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac,
- Udruženje za pomoć hendikepiranim licima i

Kako bi se dokument pripremio u određenom/predviđenom roku definisane su odgovornosti članova/ica radne grupe. Izrađen je i usvojen Pravilnik o radu koji sadrži osnovne informacije o načinu osnivanja Radne grupe za izradu Lokalnog plana za socijalnu inkluziju, njenoj strukturi, načinu rada i procesu donošenja odluka, eventualnoj saradnji Radne grupe i drugih relevantnih institucija i organizacija u Crnoj Gori kao i informacije o ostalim pitanjima od značaja za rad Radne grupe. Osnovna nadležnost ove Radne grupe bila je izrada Lokalnog Plana za unapređenje socijalne inkluzije tj. određivanje prioriteta u okviru Plana čiju bi implementaciju trebalo preporučiti za finansiranje, što je obezbijeđeno kroz učešće članova/ica radne grupe na radionicama i sastancima kao i kroz konsultativni proces vođen od strane kancelarije UNDP-ja.

Sa ciljem izrade situacione analize prikupljeni su podaci o stanju vezanom za socijalne servise u samoj opštini Bijelo Polje (broj stanovnika opštine i procjenu broja potencijalnih korisnika socijalnih servisa tj. broja ugroženih kategorija ili osoba u riziku); zatim analiza zainteresovanih strana – tj. institucija i organizacija koje se u opštini bave pružanjem

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

socijalnih servisa; analiza dokumenata (istraživanja) koja su rađena sa ciljem definisanja položaja navedenih ciljnih grupa kao i analiza postojećih strateških planova, odluka na nivo opštine i nacionalnom nivou koji se tiču ove problematike.

Prikupljanje podataka bilo je usmjereno na:

- ključne elemente nacionalnih strategija koji prepoznaju potrebu za razvojem socijalnih servisa u oblasti socijalne inkluzije marginalizovanih grupa;
- prepoznavanje i uključivanje socijalnih aktera koji su pružaoci socijalnih servisa ili imaju potencijal da to budu, kao i onih socijalnih aktera koji mogu da podrže razvoj i održivost socijalnih servisa na nacionalnom i lokalnom nivou;
- dobijanje osnovnog pregleda organizacijskih kapaciteta, pokrenutih socijalnih servisa i programa koji imaju potencijal da prerastu u socijalne servise u lokalnoj zajednici;
- ostvarenu saradnju i partnerstva u lokalnoj zajednici;
- preporuke socijalnih aktera u odnosu na razvoj servisa, korisničke grupe i druge aktere;
- definisanje prioriternih i potencijalnih korisničkih grupa.

Parametar za procjenu sadašnjeg nivoa razvijenosti programa namijenjenih marginalizovanim grupama i socijalnih servisa predstavljali su i standardi koje svaki servis mora da ima: strukturni i funkcionalni, kao i usklađenost sa **ključnim principima EU prakse u oblasti socijalnih servisa i mehanizama socijalnog uključivanja**:

- a) Usklađenost servisa sa potrebama;
- b) Decentralizacija servisa;
- c) Raznolikost pružalaca usluga;
- d) Efektivnost i efikasnost servisa;
- e) Javnost rada i pouzdanost servisa;
- f) Visok kvalitet servisa s uspostavljenim mehanizmima učenja i prepoznavanja dobre prakse i
- g) Prilagodljivost servisa.

Utvrđivanje problemskih područja tj. prioriternih ciljnih grupa rađeno je na osnovu izabranih kriterijuma - stepena ugroženosti/ranjivosti ciljne grupe, brojnost ciljne grupe, strukture potreba i nivoa zadovoljavanja potreba – efikasnosti i aktivnosti, lokalnih kapaciteta i raspoloživih resursa kao i usklađenosti potencijalnih usluga sa prioritetima nacionalnih i drugih lokalnih strategija.

SITUACIONA ANALIZA (pravni okvir, analiza stanja u oblasti socijalne politike)

Broj i struktura stanovnika opštine i procjena broja potencijalnih korisnika socijalnih servisa tj. broja ugroženih kategorija ili osoba u riziku

Opština Bijelo Polje po zadnjem popisu (2011.god) ima 46051 stanovnika, što je 7.43% ukupnog broja stanovnika u Crnoj Gori. Od tog broja, muškog pola je 23204 (50.39%), a ženskog 22847 (49.61%).

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

Po broju stanovnika opština Bijelo Polje je na trećem mjestu i zajedno sa Podgoricom i Nikšićem čini ukupno 50% od broja stanovnika u Crnoj Gori.

U gradskom/urbanom dijelu opštine živi 23 105 stanovnika, što je 50.17% , dok ostatak 22 946 tj. 49.83% živi van gradske sredine.⁴

Prosječna starost stanovništva Crne Gore je 37 godina u poređenju sa čim je stanovništvo Opštine Bijelo Polje mlađe u prosjeku za godinu dana tj. prosječna je starost 36,1 godina. Žene u Bijelom Polju imaju u prosjeku 37,1 a muškarci 35,1 godina, što je takođe blisko stanju na nacionalnom nivou (gdje žene u prosjeku imaju 38, a muškarci 36 godina).

U gradskim naseljima opštine Bijelo Polje prosječna starost stanovnika je 35.1 godina, a u ostalim/van gradskim sredinama je 37.1 godine.

	Ukupno	muško	žensko	gradsko	ostalo
Bijelo Polje	36.1	35.1	37.1	35.1	37.1

Tabela: Prosječna starost stanovništva u Opštini Bijelo Polje, popis 2011⁵

Prema detaljnim analizama starosti stanovništva u opštini Bijelo Polje rađenim tokom popisa 2011.god, dolazi se do podatka da u opštini Bijelo Polje živi oko 12,3% stanovnika starosti od 65 i više godina.

Socijalna isključenost usko je vezana sa linijom siromaštva te se analize stanja vezuju i za ovaj parametar. U Crnoj Gori Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT je 2008. godine po prvi put objavio rezultate analize siromaštva za 2005. i 2006. godinu u saradnji sa Svjetskom bankom, a uz podršku Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja. Procjene siromaštva su zasnovane na nacionalnoj apsolutnoj liniji siromaštva koja je dobijena u skladu sa metodologijom koju preporučuje Svjetska banka. Prema podacima MONSTAT-a ukupna stopa siromaštva je u 2009. godini u odnosu na prethodnu godinu povećana za skoro 2 procentna poena, ali je ipak na nižem nivou od onog iz 2007. godine. Dodatno, jaz siromaštva i dubina siromaštva su se povećali. Takođe, Gini koeficijent⁶ pokazuje rast nejednakosti u Crnoj Gori, jer je povećan za 1,4 procentni poen na 26,7%, što je neznatno veći nivo od onog koji je zabilježen u 2007. godini. Posebno je došlo je do povećanja siromaštva u ruralnim oblastima i to za 5,9 procentnih poena, dok je ovo povećanje u urbanim oblastima iznosilo svega 0,2 procentna poena. Rizik od siromaštva u sjevernom regionu je dvostruko veći od rizika od siromaštva u južnom i centralnom regionu. U 2009. godini, stopa siromaštva je u sjevernom regionu iznosila 13,2%, u centralnom 4,0%, a u južnom regionu 4,4%. Siromaštvo prema statusu aktivnosti znatno je povezano sa statusom na tržištu rada. Najveći rizik od siromaštva imaju lica koja su nezaposlena (stopa siromaštva 13.7%) i

⁴ MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011.god. „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori”

⁵ MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. god. “Stanovništvo prema starosti, polu i tipu naselja po opštinama, kao i najčešća imena u Crnoj Gori”

⁶ Gini koeficijent je numerički pokazatelj neravnomjernosti raspodjele dohotka u društvu.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

djeca do 15 godina (11.1%). Takođe, obrazovanje nosioca domaćinstva kao i veličina domaćinstva značajno utiču na siromaštvo.

Prema UNDP Nacionalnom izvještaju o razvoju po mjeri covjeka za 2009 godinu, RAE populacija, korisnici prava iz socijalne i dječje zaštite, dugoročno nezaposleni, raseljena lica i lica sa invaliditetom su posebno socijalno ugrožene grupe usljed siromaštva i društvene isključenosti. Istraživanje je pokazalo da stopa socijalne isključenosti na nacionalnom nivou iznosi 3.5%. Kod korisnika prava iz socijalne i dječje zaštite, stopa društvene isključenosti iznosi 11.9%. Većinu korisnika prava iz socijalne i dječje zaštite čine mlađe osobe (43%), dok stara lica čine svega 14%.

Kod lica sa invaliditetom, čiji se broj procenjuje na 7-10% ukupnog broja stanovnika, 5% domaćinstava je društveno isključeno.

Popisom stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. godine po prvi put su se prikupljali podaci o postojanju **smetnji u obavljanju svakodnevnih aktivnosti**⁷. Lica koja imaju smetnje pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti su lica koja imaju praktična ograničenja u izvođenju ili učestvovanju u različitim aktivnostima. Ova grupa uključuje lica koja doživljavaju ograničenja u osnovnim funkcionalnim aktivnostima, kao što su hod, sluh, vid itd, čak i ako je ograničenje bilo poboljšano upotrebom pomagala ili uz podršku okoline. Prema istraživanju MONSTAT-a, u Crnoj Gori od ukupnog broja stanovnika, **11%** ima poteškoće pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti zbog dugotrajne bolesti, invalidnosti ili starosti.

U opštini Bijelo Polje ima oko 6552 tj. 14.2% lica sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti⁸. Od toga 502 tj. 7.67% ima smetnje sa kretanjem, 1017 tj. 15.72% sa sluhom, 1830 tj. 27,93% sa vidom, 875 tj.13.35% sa pamćenjem, koncentracijom ili sporazumjevanjem a 2328 tj. 35,53% ima ostale teškoće. Procenat od 14.2% je blago veći od prosjeka u zemlji, a kao jedan od razloga navodi se i starosna struktura i migracija radno sposobnog stanovništva.

Ako govorimo o **starosnoj strukturi stanovništva u Bijelom Polju koje ima smetnje pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti** onda je slika sljedeća:

Ukupan broj	Ispod 15 godina	Od 15 do 29 godina	Od 30 do 49 godina	Od 50 do 64	Od 65 do 84 godine	Od 85 i više godina	Nepoznato
6552	101	170	985	2290	2814	185	7

Svi prethodno navedeni podaci važni su za bolje sagledavanje stanja ukupnih potreba stanovnika opštine Bijelo Polje i planiranju servisa koji će moći da obuhvate sve prioritetne kategorije.

⁷ «Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine, Stanovništvo koje ima smetnje u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, po opštinama u Crnoj Gori.»

⁸ ZAVOD ZA STATISTIKU, MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine

LOKALNE STRATEGIJE - AKCIONI PLANovi U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE

Opština Bijelo Polje prepoznala je važnost uključivanja osjetljivih i marginalizovanih grupa, i izgradnje posebnih planova za rad na njihovom obrazovanju, pristupu zdravstvenim uslugama, kvalitetu slobodnog vremena, prevenciji nasilja itd. te je sa tim ciljem razvila četiri Lokalna plana akcije:

- Lokalni plan akcije u oblasti invalidnosti, za period 2010 – 2015. godine,
- Lokalni plan akcije za mlade, za period 2011 - 2016. godina,
- Lokalni plan akcije za rodnu ravnopravnost, za period 2011-2012. godine,
- Lokalni plan akcije za djecu, za period 2012 – 2016.godine.

Kada se govori o starim licima, u ne postoji usvojen Lokalni plan akcije za stara lica i za ovu grupu se koriste smjernice za rad i donose odluke na osnovu usvojene nacionalne strategije. Iz tog razloga, ovaj plan daje i set mjera koje se tiču socijalnih servisa za stare.

INSTITUCIJE NA LOKALNOM NIVOU KOJE PRUŽAJU SOCIJALNE USLUGE - SERVICE

Lokalna samouprava

U organima opštine Bijelo Polje zaposleno je 350 osoba, a broj zaposlenih u Sekretarijatu za opštu upravu i društvene djelatnosti je 43. Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti bavi se socijalnim pitanjima u zajednici. Formiran je i Socijalni savjet u kojem su predstavnici lokalne samouprave, biroa za zapošljavanje, predstavnici nezaposlenih, sindikata i poslodavaca. Budžetska izdvajanja iz budžeta Opštine namijenjena socijalnim programima za 2010 i 2011.god.za socijalna pitanja iznose:

2010.god.....	96.290,57 €
2011.god.....	120.000,00 €

Opštini se obraćaju porodice u najvećem siromaštvu i u slučajevima kad je potrebna trenutna pomoć. Tokom 2011. god opština je u ovakvim slučajevima dodijelila ukupno 120000 eura. Za dodijelu ovih sredstava nisu unaprijed postavljeni kriterijumi, već se u svakom pojedinom slučaju obavlja ispitivanje stanja na terenu. Porodicama u stanju socijalne potrebe, kao i onima na rubu siromaštva pruža se pomoć prolongiranjem naplate ili otpisom duga za električnu energiju, vodu i odnošenje otpada i dr. Naročito je problematičan status penzionera sa primanjima ispod 100€ kojih ima 365.

Na području opštine Bjelo Polje registrovano je 190 NVO ali je manji broj njih aktivno. Na području opštine djeluje 6 NVO OSI.

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

Programi i institucije važne za oblast socijalne inkluzije koje je sufinansirala lokalna samouprava u 2011. godini:

U oblasti socijalnih servisa za odrasle uz saradnju i partnerstvo lokalne samouprave sa institucijama i NVO-ima razvijeno je nekoliko servisa:

- Dom za stare,
- Program pomoći u kući starijim nemoćnim osobama (gerento domaćice kao stalni javni rad),
- JU Centar za podršku djeci i porodici,
- Servis za pružanje zanatskih usluga besplatno građanima koji ne mogu da plate takve usluge (kao stalni javni rad) i
- „Pamark” multidisciplinarni obrazovni centar koji se između ostalog bavi profesionalnom rehabilitacijom.

Lokalna samouprava organizuje konsultativne i informativne sastanke sa predstavnicima NVO-a prije raspisivanja konkursa za dodjelu sredstava iz lokalnog budžeta. Mehanizmi za praćenje i posebno za evaluaciju postignutih efekata nisu uspostavljeni, već se koriste godišnji izvještaji korisnika sredstava.

Radne grupe i savjeti za socijalnu politiku su uglavnom aktivne prilikom izrade Planova akcije, nakon čega njihova aktivnost opada. Informisanje građana o socijalnoj inkluziji obezbijedeno je preko izvještaja socijalnih servisa koji se najmanje jednom godišnje razmatraju u Skupštini Opštine i na sjednicama upravnih odbora pomenutih institucija. Takođe je praksa da se na sjednice organa pozivaju predstavnici medija tako da se o svim aktivnostima u ovoj oblasti informiše javnost.

Saradnja i partnerstvo u razvoju socijalnih usluga

Lokalna samouprava otvorena je za saradnju i sa institucijama i sa nevladinim sektorom. Pored Biroa za zapošljavanje i Centra za socijalni rad, važni partneri i saradnici lokalnoj samoupravi u realizaciji projekata socijalne inkluzije su: Udruženje penzionera, Udruženje invalida rada, Udruženje oboljelih od multiple skleroze, Organizacija slijepih za Bijelo Polje i Mojkovac, Udruženje roditelja djece i omladine sa posebnim potrebama, Udruženje za pomoć hendikepiranim licima, Udruženje paraplegičara, Organizacija gluvih i nagluvih, Crveni krst, čiji su programi rada na godišnjem nivou finansirani iz lokalnog budžeta (u dijelu ili cijelosti). Pored ovih tradicionalnih udruženja čije funkcionisanje lokalna samouprava podržava, podržava se i rad drugih nevladinih organizacija kroz finansiranje prostora za rad i pojedinih akcija. Na nivou lokalne samouprave ne postoji jedinstvena baza podataka o aktivnim nevladinim organizacijama i tekućim projektima. U osnivanju i funkcionisanju Doma za stare i Centra za podršku djeci i porodici kao partner uključeno je i Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Centar za socijalni rad opštine Bijelo Polje

Centar za socijalni rad u Bijelom Polju djeluje u odgovarajućem prostoru, koji je nedavno renoviran. Prizemlje prostora fizički je dostupno za lica sa invaliditetom ali ne i ostali spratovi. Centar posjeduje vozilo za teren kao i adekvatnu informatičku opremu. Uspostavljena je elektronska evidencija korisnika prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite.

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

U CSR Bijelo Polje (kojem je u nadležnosti i socijalna i dječja zaštita za opštinu Mojkovac) zaposlena je u 2012. godini 34 osoba s odgovarajućom stručnom spremom. U ukupnom broju angažovanih radnika zaposleno je 2012. godine i 2 pripravnika sa visokom stručnom spremom, a uz sufinansiranje od strane Zavoda za zapošljavanje.

Organizacija posla

U Centru trenutno postoje stručni timovi:

1. Stručni tim za brak, porodicu i djecu
2. Stručni tim za djecu i omladinu sa poremećajima u ponašanju
3. Stručni tim za materijalno obezbeđenje porodice
4. Stručni tim za starateljstvo
5. Operativni multidisciplinarni tim za zaštitu od nasilja u porodici
6. Operativni multidisciplinarni tim za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemariavanja
7. Stručni tim za lica sa smetnjama u razvoju
8. Stručni tim za praćenje i proučavanje pojava i problemima u socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Prava, usluge i korisničke grupe

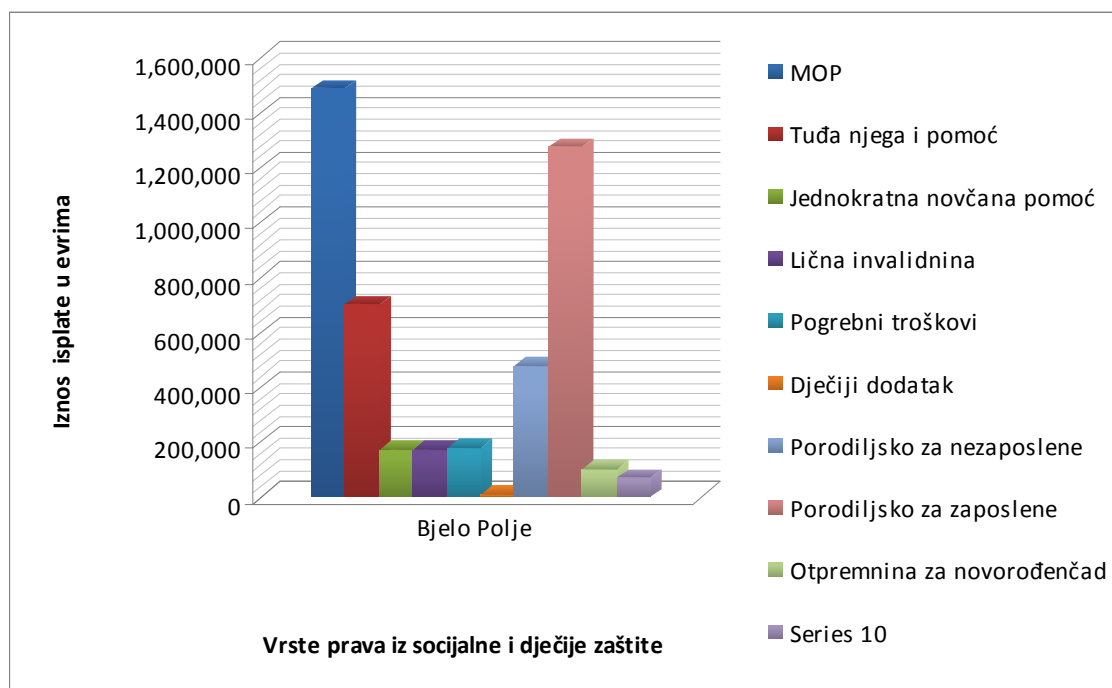
Pregled ostvarenih prava i oblika socijalne i dječje zaštite prenešen je iz Izveštaja o radu Centra za socijalni rad Bijelo Polje i Mojkovac za period 01.01.2011 – 31.12. 2011. Iz budžeta Centra za socijalni rad u 2011.god. izdvojeno je 4.972.796,04€ za 6290 korisnika.

Materijalno obezbeđenje porodice (MOP) – Pravo na materijalno obezbjeđenje porodice utvrđuje se u odnosu na prihode i imovinu svih članova porodice, tako da to pravo može ostvariti porodica ili lice pod uslovom da visina prosječnih mjesečnih prihoda ne prelazi osnov za ostvarivanje prava za: jednočlanu porodicu 63,50 Eura; dvočlanu porodicu 76,200 Eura; tročlanu porodicu 91,50 Eura, četveročlanu porodicu 108,00 Eura i za porodicu sa pet i više članova 120,70 Eura. Tokom 2011. došlo je do porasta broja korisnika za 66 porodica u Bijelom Polju.

Pravo na njegu i pomoć drugog lica – ostvaruju lica u skladu sa zakonom i kriterijumima o stepenu i vrsti ometenosti (utvrđuje prvostepena socijalno-ljekarska komisija). Tokom 2011. broj je porastao za 70 novih korisnika.

Slijedi pregled isplaćenih sredstava u odnosu na ostvarena prava iz socijalne i dječje zaštite u opštini Bjelo Polje na dan 31.12.2011:

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

Lična invalidnina se isplaćuje u mjesečnom iznosu od 108,80 Eura. Pogrebni troškovi u iznosu od 315,00 Eura. Dječiji dodatak za djecu čiji su roditelji korisnici MOP-e iznosi 19,00 Eura, za djecu sa tjelesnom, mentalnom i senzorskom ometenošću koja se mogu osposobiti za samostalan život i rad 25,50 Eura, za djecu koja se ne mogu osposobiti za samostalan život i rad 31,80 Eura, a isti iznos dobijaju i djeca bez roditeljskog staranja. Nezaposlene porodilje primaju 26,00 Eura mjesečno, a otpremnina za novorođeno dijete iznosi 105,00 Eura.

Vidljivo je da odmah nakon regulisanja prava na MOP iz socijalne zaštite slijedi po visini isplaćenih finansijskih sredstava naknada za porodiljsko i to za zaposlene, odnosno pravo koje slijedi iz radnog odnosa. Korisnici materijalnog obezbjeđenja koji nisu ostvarili pravo na zdravstveno osiguranje po drugom osnovu, korisnici lične invalidnine i lica smještena u ustanove, zdravstvenu zaštitu ostvaruju preko Centra za socijalni rad. Ovo pravo ostvaruje 180 osoba iz Bijelog Polja. Povlastice u saobraćaju koristile su 185 osoba u Bijelom Polju (124.899,00 Eura). U 2011. godini došlo je do povećanja isplata za korišćenje povlastice u saobraćaju, za 38.000,00 Eura više nego prethodne godine. Ukupno bilježi se konitnuirani porast broja korisnika i sredstava izdvojenih na nivou 2011. godine u odnosu na prethodne godine. Pregled materijalnih davanja i porast broja korisnika pokazuju socijalnu sliku zajednice.

Centar posjeduje jedinstvenu bazu podataka koja sadrži detaljan opis svakog slučaja i vrstu pomoći koju osoba dobija. Baza omogućava stvaranje posebnih izvještaja po zahtjevu Ministarstva.

Usluge socijalnog rada sastavni su dio rada sa korisnicima i ne evidentiraju se posebno. Ove usluge se evidentiraju samo kao rad sa maloljetnicima (u postupku obrade slučaja, u procesu resocijalizacije i uključivanja u društveno korisni rad – evidentirano je ukupno

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

75 maloljetnih počinitelja krivičnog djela i 5 mlađih punoljetnih osoba), kod usvojenja ili smještaja u ustanovu ili hraniteljsku porodicu.

Dom starih Bijelo Polje

Dom je izgrađen u partnerstvu Ministarstva rada i socijalnog staranja i opštine Bijelo Polje a zvanično je otvoren je 1. decembra 2010. Neto korisna površina objekta je 6.171,36 m². Za izgradnju objekta iz Budžeta Crne Gore opredijeljeno je 2.100.000,00 €. Prema izvještaju ministarstva, u Domu će moći da boravi 230 korisnika, a o njima će brinuti oko 100 zaposlenih. Do kraja 2011. godine u dom je primljeno 118 korisnika. Dom je sagrađen u skladu sa standardima koji se odnose na zaštitu starih lica i u njemu će se pružati usluge koje se temelje na najsavremenija saznanja i dostignuća u oblasti gerontologije, psihologije, socijalnog rada i uz uvažavanje ličnosti i posebnosti korisnika. Dom starih predstavlja dobar resurs za razvoj različitih oblika podrške starijim i nemoćnim osobama.

JU Dom starih u Bijelom Polju svojim korisnicima obezbeđuje domski smještaj: stanovanje, ishranu, kompletnu njegu i zdravstvenu zaštitu, kulturno-zabavne, rekreativne,okupacione i dr. aktivnosti, usluge Socijalnog rada i dr. Usluge zavisno od potreba, sposobnosti i intreresovnja korisnika, te samim tim i kompletnu socijalnu i psihološku pomoć, pravnu i savjetodavnu pomoć, pomoć u administrativno – finansijskim poslovima koje se tiču korisnika.

Zavod za zapošljavanje - Biro rada Bijelo Polje

Po broju projekata koje sprovodi i ostvarenim partnerstvima, Biro rada Bijelo Polje pokazao se kao jedan od nezaobilaznih inicijatora i nosilaca socijalnih programa u zajednici. Tome svakako doprinosi uređen sistem Zavoda za zapošljavanje na državnom nivou, informatizacija i ulaganja u razvoj ljudskih resursa. Biro za zapošljavanje raspolaže odgovarajućim prostorom za rad i stručnim kadrom. Dvije stručne savjetnice rade timski na iniciranju i sprovođenju projekata iz oblasti socijalnih servisa, a u okviru programa javnih radova. Radi se na usmjeravanju i angažovanju osoba koje spadaju u kategoriju teško zapošljivih.

Struktura korisničkih grupa evidentiranih na Birou za zapošljavanje u 2011.god je slijedeća:

- Ukupno nezaposlenih: 3987
- Polna struktura: 2218 muška radna snaga (55,63% ukupne nezaposlenosti), 1769 ženska radna snaga (44,37% ukupne nezaposlenosti)

Tabela: Kvalifikaciona struktura

Opština	Ukupno	I step.	II step.	III step.	IV step.	V step.	VI step.	VII step.
Bijelo Polje	3987	815	171	1199	1293	28	108	373

Najveće je učešće lica sa IV stepenom stručne spreme 32,40% u ukupnoj nezaposlenosti, potom slijedi III stepen sa 30,10%, I stepen sa 20,40%, VII stepen sa 9,40%, II stepen 4,30%, VI – 2,70% i na kraju V stepen sa 0,70%. Unutar više kvalifikacione strukture nalaze se potencijali za radno angažovanje nezaposlenih na

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

poslovima menedžmenta socijalnih servisa, a u srednjoj i nižoj kvalifikacionoj strukturi su potencijali za angažovanje na direktnom radu sa korisnicima iz grupa u riziku. Dio nezaposlnih svakako predstavlja i korisničke grupe servisa za karijerno vođenje. Svi oni, prije uključivanja u socijalne servise, bez obzira u kojoj ulozi treba da prođu odgovarajuću specifičnu obuku.

JU «Centar za podršku djeci i porodici

Osnovan od strane Opštine Bijelo Polje, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva pravde i UNICEF-a. Osnivanje Centra je bio strateški cilj u oblasti sektora socijalne zaštite LPA za djecu u Bijelom Polju. Centar za podršku djeci i porodici počeo je sa radom 1. avgusta 2008. godine i predstavlja prvi javni servis u Crnoj Gori za sveobuhvatnu zaštitu i prihvatanje djece koja su žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, mučenja i drugih oblika nasilja.

U sklopu Centra je organizovan rad Prihvatne stanice za urgentno zbrinjavanje djece sa nenasilnim roditeljima, tako da je rad ovog Centra u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku i Nacionalnim planom za rodnu ravnopravnost Crne Gore. Sa svim maloljetnim licima kojima je potrebna pomoć, se u prisustvu roditelja i stručnih lica obezbjeđuju preventivni razgovori, konsultacije, edukativni programi u cilju korekcije i suzbijanja neprihvatljivog ponašanja. Centru se za pomoć (podaci iz 2011.god) obratilo 875 lica i to: za zbrinjavanje i prihvatanje 71 lice, besplatna pravna i psihološka pomoć u bračnim sporovima 282, za pomoć u prevazilaženju porodičnih problema i pomoć žrtvama nasilja 315, preventivno djelovanje i rad sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom 207 lica.

Centar pruža posebnu pomoć Područnoj jedinici za posredovanje, koja radi u njenim prostorijama. U cilju rasterećenosti sudstva, na postupak posredovanja u građanskim sporovima upućena su 142 predmeta, dok je u 74 postupka posredovanja u krivičnim sporovima učestvovalo 207 maloljetnika. Najznačajniji uspjeh primjene alternativnih mjera i pružanja „druge šanse“ je to što nije bilo povratnika među maloljetnim delinkventima i što je u tom smislu uspostavljena izuzetna međusektorska saradnja. Primjenom alternativnih mjera, edukacijom, preventivnim programima i podizanjem nivoa svijesti o sveobuhvatnoj zaštiti maloljetnika u Bijelom Polju je smanjena maloljetnička delikvencija u odnosu na prethodni period. U Centru za podršku djeci i porodici je osmišljen rad prve Prihvatne stanice u Crnoj Gori i kroz projekat „Potraži pomoć riješi problem“, a otvoren je SOS telefon za djecu Bijelog Polja. Centar je snimio i edukativni dokumentarno - igrani film „Osmisli život bez droge“ i implementirao sa Srbijom projekat socijalne zaštite djece iz programa prekogranične saradnje EU. S obzirom da je ova ustanova prvi javni servis za sveobuhvatnu zaštitu djece, te je po tome jedinstvena u Crnoj Gori, veoma je značajna i potrebno je obezbijediti mogućnost održivosti i unaprijediti njen rad.

J.U. Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju «Tisa»

Kada se govori o mladima i djeci, važan je rad **Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju „Tisa“**.

Ova ustanova je počela sa radom 19.06.2004.god.

Kao primjer najbolje prakse iz oblasti ranjivih i marginalizovanih grupa je dotadašnjim radom opravdao postojanje i stekao uslove da od 2009.g. postane Javna ustanova na lokalnom nivou.

Dnevni centar predstavlja sveobuhvatan servis zastite djece sa smetnjama u razvoju, utemeljen na holistickom pristupu, u kome se pruza kompleksan servis (socijalizacija, obrazovanje, njega, rehabilitacija, slobodne aktivnosti, podrška/savjetovanje roditelja, itd.) i njeguje socijalni model nasuprot medicinskom modelu rehabilitacije i osposobljavanja djece sa smetnjama u razvoju. Centar ima za cilj zastitu, promociju i unapredjenje prava djece sa smetnjama u razvoju, socijalizaciju i integraciju djece sa smetnjama u razvoju u zajednicu na osnovu pružanja jednakih mogucnosti, obrazovanje u cilju pripreme djece za predškolsku/skolsku nastavu ili osposobljavanje za samostalnost u dnevnim aktivnostima zavisno od ocuvanih sposobnosti djeteta, kao i osposobljavanje za samostalnost u dnevnim aktivnostima.

Dnevni centar okuplja 30 korisnika uzrasta od 3- 27 godina sa umjerenim i teškim stepenom ometenosti u razvoju. Do sada je usluge koristilo ukupno 53 djece i mladih.

Osim smetnji u intelektualnom razvoju, korisnici imaju i teškoće motoričke i senzorne prirode kao i prateće zdravstvene probleme karakteristične za ovu populaciju. Usluge ovog centra su: dnevno zbrinjavanje djece, stalni nadzor i njega, redovna medikamentozna terapija, besplatan prevoz, rehabilitacija, kineziterapija, priprema za inkluzivno obrazovanje, socijalizacija, društvena aktivacija djece i priprema za profesionalno osposobljavanje.

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA NA LOKALNOM NIVOU KOJE PRUŽAJU SOCIJALNE USLUGE - SERVICE

Kada se govori o organizacijama civilnog društva važnim za pružanje servisa socijalno isključenim grupama ili grupama u riziku od socijalne isključenosti, u opštini Bijelo Polje postoji nekoliko u zajednici prepoznatih organizacija čije ciljne grupe su uglavnom osobe sa invaliditetom, žene žrtve nasilja, stara i nemoćna lica. Stanje vezano za postojeće servise u opštini Bijelo Polje i djelovanje na ovom polju nekih od organizacija mogu se naći u tekstu koji slijedi. Međutim, ovo nije finalna lista pružaoca servisa, a treba napomenuti i to da mreža podrške ostalim ranjivim i ugroženim grupama još uvijek nije u dovoljnoj mjeri razvijena. Treba takođe istaći i da veliki broj postojećih organizacija i programa ima problem u obezbjeđivanju kontinuiteta u svom radu i pružanju servisa, i osim na mali broj zaposlenih uglavnom se oslanjaju na rad svojih volontera/ki i članova/ica.

Jedna od organizacija aktivna na polju socijalne inkluzije i pružanja usluga jeste i **Opštinska organizacija Crvenog krsta - Bijelo Polje**. Trenutno imaju 2 zaposlena profesionalca, a povremeno se u akcije uključuju i volonteri, čiji broj volontera varira, ali

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

je kontinuirano na raspolaganju oko 35 volontera. Volonterke CK, njih 12, uključile su se u program pružanja pomoći u kući starijim osobama, a nastoji se uključiti i što veći broj mladih. Tim za pomoć u elementarnim nepogodama broji 19 edukovanih članova. Prostor u kojem Crveni krst radi nalazi se u staroj i trošnoj kući koja je u vlasništvu organizacije. Planira se rekonstrukcija ili izgradnja novog objekta - Doma Crvenog krsta. Novi prostor otvoriti će mogućnosti za proširenje aktivnosti CK i uvođenje novih programa. Crveni krst ima razvijen plan rada za period 2010 – 2014. Ostvarena je kvalitetna saradnja sa lokalnom samoupravom, javnim ustanovama i nevladinim organizacijama (NVO Oaza, Tisa, NVO Roma).

Pored redovnih aktivnosti u oblasti zdravlja, Crveni krst razvija i **programe pomoći grupama u riziku**. To su:

- Program psiho-socijalne podrške – jačanje socijalnih kontakata djece i mladih sa smetnjama u razvoju, organizovanje seminara i kreativnih radionica uz podršku mladih volontera Crvenog krsta.
- Program brige o starima – podrška je radu gerontodomačica, volonterski rad na posjetama starijim i nemoćnim osobama, nabavljanje životnih namirnica, kućni poslovi, priprema ogrijeva i sl. Ukupno je obuhvaćeno 80 starijih osoba. Nedostaje širenje programa na seosko područje.
- Paket za novorođene bebe – u vrijeme trajanja Nedjelje Crvenog krsta podijeljeno je 18 bebi paketa u porodilištu Bijelo Polje.
- Socijalna davanja i pomoći – kroz ovaj program pruža se humanitarna pomoć pojedincima i porodicama u stanju socijalne potrebe.
- Podmladak i omladina - kroz Klub mladih organizuju se radionice i seminari, podržavaju volonterske aktivnosti i radi na podmlađivanju aktivista.

Pored gore pomenute organizacije, jedina nevladina organizacija koja se direktno bavi pružanjem podrške žrtvama nasilja je **SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja – Bijelo Polje**. Organizacija aktivno radi od 2003. godine i do sada je imala preko 600 korisnica. Angažovane osobe u organizaciji su volonterke. Na SOS telefonu volonterke dežuraju od 17h do 21h. Ukupno radi 7 volonterki. Među njima je 1 pravica i 1 psihološkinja. Organizacija ne raspolaže kapacitetima za hitni i privremeni smještaj žrtava. Pružaju se savjetodavne i pravne usluge, a problem smještaja se rješava kroz kapacitete sigurne kuće u Podgorici. Organizacija ne raspolaže svojim radnim prostorom, već isti iznajmljuje. Do sada organizacija je svoje aktivnosti finansirala kroz projekte podržane od strane donatora i lokalne uprave.

Organizacija sprovodi sljedeće programe:

- Program feminističke podrške zlostavljenim ženama i djeci;
- Program pravne pomoći i zaštite;
- Legislativa;
- Program psihološke i pedagoške pomoći;
- Program istraživanja;
- Program specifičnog podizanja svijesti o nasilju u porodici.

Iz statističke obrade i analize podataka SOS telefona za 2010 god: SOS telefon evidentira slučajeve nasilja u posebnoj formi u kojoj se upisuju različiti podaci, počev od bračnog stanja, obrazovanja, socijalnog statusa i sl. do vrsta nasilja i traženih intervencija. U 2011 god, volonterke na telefonu su imale 304 poziva, od čega je slučajeva bilo 74 (mnoge žene zovu najmanje dva i više puta). U ovom periodu u odnosu na prethodne godine rada SOS telefona, znatno se povećao broj traženja pravne pomoći i ličnih kontakata volonterki sa žrtvama nasilja. Naime, sve više žena insistira na

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

razgovoru u kancelariji, jer im lični kontakt daleko više odgovara. U 87,84% slučajeva klijentice su bile žene a u 12,16% muškaraci. Karakteristično je da ni jedan muškarac koji je zatražio pomoć SOS telefona nije bio žrtva nasilja. Od ukupno 9 slučajeva 4 muškarca su tražila pomoć za svoju porodicu kroz institucije, a ostali su došli da prijave nasilje nad njihovim sestrama, ćerkama, prijateljicama i slično. Ono što se dalo zaključiti u odnosu na prethodne godine je sve veći broj žena spremnih da izađu iz nasilne zajednice starosti do 35 godina. Od ukupno 74 slučaja SOS telefona 39 (52,7%) je obuhvatalo pravno savjetovanje i pomoć. Kako bi se poboljšao kvalitet rada i napravila procjena potreba korisnica/ka organizacija uvodi Upitnik o zadovoljstvu korisnika dobijenom uslugom/podrškom. Ostvarena je dobra saradnja sa Savjetovalištem za mlade pri Domu zdravlja, ali i sa drugim institucijama.

Još jedna od organizacija aktivnih na ovom polju je i **NVO «Žene za bolje sutra»**. Ova organizacija radi od 2000. sa programom zaštite i afirmacije rodne ravnopravnosti. Organizacija raspolaže prostorom za rad koji je dobila na raspolaganje od lokalne samouprave, a finansira se iz projekata.

Do sada je realizovano 30 projekata i akcija. Aktivnosti u projektima odnose se na jačanje kapaciteta samih žena kroz edukacije i savjetovanje (posebno žena na selu kroz zdravstvene preglede), informisanje i javno zastupanje rodne ravnopravnosti u zajednici. Pokrenute su i teme roditeljstva, zatim kako prepoznati nasilje u porodici. Predstavnice organizacije članice su tima za borbu protiv trgovine ljudima i rodnu ravnopravnost, a takođe i radnih grupa za izradu lokalnih planova akcije i Komisije za saradnju sa NVO-ima u zajednici. Učestvovala su u projektu (nosilac CRNVO) istraživanje prava žena na tržištu rada. Imaju dobru saradnju sa Biroom za zapošljavanje kako bi se podržalo zapošljavanje mladih koji izlaze iz sistema socijalne zaštite. Iskustvo iz ove saradnje čini dobar osnov za razvoj servisa podrške osamostalivanju mladih koji izlaze iz sistema socijalne zaštite.

Kada se govori o osobama sa invaliditetom, u zajednici funkcioniše nekoliko udruženja. jedno od njih je i **Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac**. Ono raspolaže radnim prostorom od jedne sobe u okviru stambenog kompleksa Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju „Tisa“, gdje se nalaze i druga srodna udruženja. Udruženje okuplja 156 članova u opštini Bijelo Polje i Mojkovac. Od ovog broja njih 50 živi u seoskom području. Udruženje raspolaže sa jednim vozilom za prevoz članova udruženja (terensko vozilo). Sprovode se programi radne aktivacije dodjelom pomoći u poljoprivredi: dodjela krava i izgradnja plastenika (23 plastenika), kao i pomoć u prilagođavanju sanitarnih prostorija u kućama članova. Članovi udruženja suočavaju se sa nizom problema i preporučuju da se riješe kroz akcije u zajednici ili servise kao što su: arhitektonske barijere i teška dostupnost objekata u gradu, otežan prijevoz članova u gradu i pri odlasku na liječenje u druge krajeve Crne Gore. Zakoni koji štite prava OSI ne primjenjuju se u većini slučajeva, kao ni planovi akcija, ili su neodgovarajući. Tako pravo na invalidninu i tuđu pomoć ostvaruju samo osobe sa 100% nesposobnosti. Nije regulisano ni pravo na rehabilitaciju. U udruženju ističu i probleme vezane za ortopedsku pomagala, redovne rehabilitacije i sprječavanja daljih fizičkih oštećenja, koja onda zahtijevaju operativne zahvate. Time je zdravlje i funkcionalnost narušena, a sredstva iz zdravstvenog fonda umjesto za rehabilitaciju troše se za operativne zahvate i bolničko liječenje.

Pored ovog, aktivno je i **Udruženje za pomoć hendikepiranim osobama**. Udruženje broji 140 članova. Svi članovi su u stanju socijalne potrebe, završili su školu i nezaposleni, mladi i nedovoljno socijalno uključeni u život zajednice. Dio njih živi na selu

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

bez potrebnih socijalnih kontakata. "Korak ka agraru" je projekat koji ovo udruženje prepoznaje kao veoma uspješan sproveden sa ciljem osnaživanja osoba sa invaliditetom kroz program praktične i teorijske obuke iz oblasti poljoprivrede, koji je prilagođen očekivanom obrazovnom nivou polaznika i njihovim mogućnostima, sa ciljem da oni usvoje osnovna i potrebna znanja. Obuka se bazira na jednostavnim operacijama u agraru, kao što je kalemljenje voća, proizvodnja rasada povrtnarskih kultura, proizvodnja baštenskog i ukrasnih vrsta cvijeća, jagode na foliji, pravilna ishrana živine. Osnovne alatke i sredstva za rad (sjeme, rasad) obezbijeđeni su svakom polazniku.

Još jedna organizacija aktivna na ovom polju je i **Udruženje roditelja „Oaza“** od osnivanja radi na razvijanju servisa podrške za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju. Članovi udruženja su roditelji, njih 80 i 84 djece sa smetnjama u razvoju. Od ukupnog broja 70-oro djece sa različitim smetnjama su starosti do 18 godina. Od osnivanja udruženja do danas djeca u Biblioteci igračaka dobijaju neophodnu podršku stručnjaka. Broj djece koja koriste ove usluge trenutno je 40. Pilotira se projekat "Asistent u nastavi" kao i „Personalni asistent“. Asistent u nastavi uključen je kao tehnička podrška djetetu sa smetnjama u razvoju uključenom u redovnu nastavu (inkluzivno obrazovanje), dok Personalni asistent pruža podršku djetetu sa težim smetnjama u kući.

Pored gore navedenih organizacija u Bijelom Polju aktivno radi još niz organizacija važnih za polje socijalne inkluzije, čiji je rad takođe prepoznat i vrednovan u zajednici, poput **Udruženja penzionera Bijelo Polje, Saveza boraca, NVO «Snažna mama»** itd.

Tabela - Pregled pokrenutih socijalnih servisa i programa za odrasle koji imaju potencijal da prerastu u socijalne servise, kao i obuhvat korisničkih grupa u opštini Bijelo polje.

Naziv servisa	Pruzaoc	Lokacija	Korisnici	Kriterijumi za korisnike	Opis usluge	Iznos	Vremenski period
Inicijatori i nosioci servisa: ZZZCG – Biro rada Bijelo Polje, SO Bijelo Polje							
»Njega starih lica« -	12 gerontodomaćica	6 terena u gradskim i prigradskim naseljima	76 starih lica	-korisnici prava i usluga CSR, ali i oni koji su na rubu siromaštva	gerontodomaćice rade u paru i pružaju osnovnu brigu	489,89 bruto mjesečno po gerontodomaćici ili 79 € po korisniku mjesečno	2010 - 2011.
»Pomoć najranjivijima među nama«	5 lica na poslovima njegovateljice i asistenata	Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju »Tisa«	djeca sa posebnim potrebama	djeca koja borave u Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju »Tisa«	podrška djeci i roditeljima u dnevnom funkcionisanju djece i porodice	489,89 bruto mjesečno po njegovateljici	2010 - 2011.
»Uslužni servis	6 lica	Prostor pri	Loklano	loše materijalno	poslovi pružanja	414,41 €	2011.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

građana«		Birou za zapošljavanje	stanovništvo	stanje porodice	popravki u stanu	bruto mjesečno po angažovanom	
Program "Sunčane radionice"	1 stručni saradnik i 6 OSI	Prostor pri Birou za zapošljavanje	6 OSI	OSI sa evidencije Biroa	OSI izrađuju ukrasne predmete i suvenire uz stručno vođenje	OSI ostvaruju prihod od 200 € mjesečno	2011.
Inicijatori i nosioci servisa: Udruženje roditelja «Oaza» i ZZCG – Biro rada Bijelo Polje							
»Asistenti u nastavi i personalni asistenti«	20 lica na poslovima asistent u nastavi i personalni asistent	Vrtić i škola	25 djece sa posebnim potrebama	Nezaposlene osobe	pomoć djeci sa posebnim potrebama, porodici i nastavnicima u školi i vrtiću u obavljanju svakodnevnih zadataka	489,89 bruto mjesečno po asistentu	2010 - 2011.
Nosilac programa : Crveni krst Bijelo Polje							
Program psihosocijalne podrške	10 volontera	Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju „Tisa“	djeca i mladi sa smetnjama u razvoju	Dobrovoljno učestvovanje	jačanje socijalnih kontakata djece i mladih sa smetnjama u razvoju, organizovanje seminara i kreativnih radionica	Redovna sredstva organizacije Volonterski rad	2010. 2011.
Program brige o starima	12 volonterki	gradska i prigradska naselja	76 starijih osoba	Korisnici pomoći u kući	podrška je radu gerontodomaćica, volonterski rad na posjetama starijim i nemoćnim osobama, nabavljanje životnih namirnica, kućanski poslovi, priprema ogrjeva.	Redovna sredstva organizacije Volonterski rad	2010. 2011.
Pružalac servisa: SOS telefon Bijelo Polje							
SOS telefon	10 volonterki	Bijelo Polje, kancelarija	304 poziva	Građanke i građani uz dobrovoljnost poziva	dežurstvo na telefonu od 17h do 21h – informisanje i savjetovanje, urgentni smještaji	Volonterski rad uz nedostatak sredstava za budući redovni rad	2010. 2011.
Pravno savjetovanje i pomoć	2 volonterke	Bijelo Polje, kancelarija	74 slučaja nasilja	žrtve nasilja u porodici	usluge besplatne pravne pomoći i kontakti sa	Volonterski rad uz nedostatak sredstava za	2010. 2011.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

					institucijama	budući redovni rad	
Nosilac programa: Udruženje praplegičara							
Radna aktivacija i podrška stanovanju u sopstvenom domu	članovi udruženja	Prigradska i seoska naselja	13 porodica	Članovi udruženja	program dodjele krava i izgradnja plastenika (23 plastenika), kao i pomoć u prilagođavanju sanitarnih prosotorija u kućama članova.	Partnerstvo u projektu	2010. 2011.
Nosilac programa: Udruženje za pomoć hendikepiranim osobama							
“Korak ka agraru”	članovi udruženja	Prigradska i seoska naselja	10 članova	Članovi sa kapacitetom da pohađaju edukaciju	osnaživanje OSI kroz program praktične i teorijske obuke iz oblasti poljoprivrede	Ukupna vrijednost projekta: 13140€	2008. 2009.

SITUACIONA ANALIZA I NAJVAŽNIJI AKTERI NA LOKALNOM NIVOU KADA JE U PITANJU PRUŽANJE SOCIJALNIH USLUGA DJECI I MLADIMA DO 18 GODINA

Opština Bijelo Polje ima usvojen Lokalni plan akcije za djecu, za period od 2012 – do 2016.god i u okviru njega mogu se naći svi detaljni podaci vezano za stanje djece, dok je oblast mladih (do 29 god) obrađena u Lokalnom planu akcije za mlade, za period od 2011 do 2015. god.

Za oblast socijalne i dječije zaštite ne postoji jedinstvena baza podataka za opštinu Bijelo Polje. Broj djece koja su obuhvaćena mjerom materijalnog obezbjeđenja porodice je 2177 djece u 1086 porodica. U lokalnoj samoupravi ne postoji Socijalni savjet za zaštitu djece. Socijalna davanja ne zadovoljavaju osnovne potrebe porodica. Na teritoriji opštine živi 193 djece RAE populacije, koja žive u lošim stambenim i higijenskim uslovima.

Iz opštine Bijelo Polje u ustanove socijalne i dječije zaštite smješteno je 47 djece od kojih je petoro djece sa smetnjama u razvoju, od čega je u Crnoj Gori je smješteno 45 djece, dok je dvoje djece smješteno u ustanove dječije zaštite van teritorije Crne Gore. Nerazvijenost usluge nesrodničkog hraniteljstva je doprinijela da se djeca smještaju u institucije i u srodničke porodice, tako da se na srodničkom hraniteljstvu u Bijelom Polju nalazi 12 djece.

Broj djece samohranih roditelja je 408. Pravo na tuđu njegu i pomoć koristi 267, a ličnu invalidninu 67 djece. Raseljenih i interno raseljenih lica u Bijelom Polju u 2010. godini je 193, od čega 46 djece. U ukupnom broju raseljenih lica broj RAE populacije je 19.

Mali je broj servisa podrške za djecu sa smetnjama u razvoju a baze podataka nijesu potpune ni kvalitetne. U zajednici još uvijek postoje predrasude u odnosu na marginalizovane grupe (djeca sa smetnjama u razvoju, romska djeca). Nedostaju

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

edukativni programi koji bi doprinijeli jačanju i osnaživanju djece iz marginalizovanih grupa i smanjili stepen njihove diskriminacije u zajednici. Prosjačenje romske djece još uvijek je nerješiv problem. Podrška roditelja u eliminisanju prosjačenja je mala, a roditelji romske djece needukovani su da bi podsticali socijalizaciju svoje djece kroz razne društvene aktivnosti.

Nedovoljan je broj servisa na lokalnom nivou za djecu koja izlaze iz ustanova socijalne zaštite. Istraživanje je pokazalo da građani nijesu u dovoljnoj mjeri informisani o pravima iz domena socijalne zaštite (materijalna davanja i psihosocijalna podrška). Posebno su ugrožena prava djece sa seoskog područja što prouzrokuje neravnopravan pristup uslugama socijalne zaštite za njih u odnosu na djecu u gradu. Promovisanje dječijih prava u domenu socijalne zaštite su aktivnosti koje se rijetko sprovode. Volonterizam, u smislu prikupljanja pomoći i organizovanja humanitarnih akcija sa ciljem pomoći djeci lošeg materijalnog stanja nije u dovoljnoj mjeri prepoznatljiv, kako na nivou institucija i biznis sektora, tako ni na nivou lokalne zajednice. Među samom djecom nije u dovoljnoj mjeri razvijena svijest o volonterizmu, humanosti i zajedništvu.

VIZIJA, MISIJA

Vizija:

Bijelo Polje – grad jednakih mogućnosti za sve građane/ke.

Misija:

Stvaranje mogućnosti za društvenu uključenost svih pojedinaca i grupa kroz pružanje kvalitetnih i dostupnih servisa socijalne zaštite, zasnovanih na partnerstvu javnog i civilnog sektora.

PRIORITETNE CILJNE GRUPE I KLJUČNA PROBLEMSKA PODRUČJA/PITANJA

Definisanje prioriternih ciljnih grupa radilo se na osnovu izabranih kriterijuma:

1. stepena ugroženosti/ranjivosti ciljne grupe – što se dosta vezuje za siromaštvo ali i ostale parametre koji dovode od isključenosti,
2. brojnosti ciljne grupe,
3. koliko sistemska akcija doprinosi širenju mreže postojećih I ustanovljavanju novih socijalnih usluga,
4. strukturi potreba ciljne grupe,
5. lokalnih kapaciteta i raspoloživih resursa – itj. procjene lokalnih kapaciteta da se odgovori na potrebe,
6. nivoa zadovoljavanja potreba – efikasnost i aktivnosti,

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

7. usklađenosti potencijalnih usluga sa prioritetima nacionalnih i drugih lokalnih strategija (sa posebnim osvrtom na strategiju za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti)

Pored ovih kriterijuma, pri izboru prioritetnih grupa analizirana su i brojna istraživanja i izvještaji, poput «*Nacionalnog izvještaju o razvoju po mjeri čovjeka – 2009. godina, UNDP*», koji u socijalno ugrožene grupe svrstava: korisnike prava iz socijalne i dječije zaštite; dugoročno nezaposleni; penzioneri sa minimalnim primanjima; osobe sa invaliditetom; populaciju Roma, Aškalija i Egipćana (RAE); raseljena lica, interno raseljena lica, izbjeglice; zavisinike od psihoaktivnih supstanci; samohrane roditelje; i mlade. Takođe, korišteni su i podaci iz «*Istraživanja o ugroženim društvenim grupama, njihovom broju, klasifikaciji, potrebama i trenutnom stanju pružanja socijalnih usluga ponuđenih u opštinama Bijelo Polje i Nikšić*».

U listu prioritetnih grupa uključeni su prvenstveno korisnici socijalne zaštite (što su sva lica koje su u toku izvještajne godine jednom ili više puta koristila određene oblike, mjere ili usluge centra za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite) a pored njih u prioritetne grupe svrstane su i one koje spadaju u takozvane «rizične» grupe, tj. grupe na marginama društva. Kada se govori o široj grupi korisnika socijalne zaštite generalna podjela je izvršena na maloljetne⁹ i punoljetne korisnike¹⁰.

- PROBLEMI SA KOJIMA SE SUSREĆU U PROCESU SOCIJALNE INKLUZIJE I KORIŠTENJA SOCIJALNIH SERVISA (USLUGA) -

Prioritetne ciljne grupe prepoznate u opštini Bijelo Polje su sljedeće:

1. Stara i nemoćna lica
2. OSI i njihove porodice
3. Samohrani roditelji
4. Mladi u riziku
5. Žrtve nasilja
6. Žene u ruralnim sredinama
7. Siromašni
8. Teže zapošljiva lica
9. Roditelji djece u stanju socijalne potrebe

1. STARA I NEMOĆNA LICA

Prema analizama starosti stanovništva rađenim tokom popisa 2011.god, dolazi se do podatka da u opštini Bijelo Polje živi 12,3% stanovnika/ca starosti od 65 i više godina (na nacionalnom nivou taj procenat je 13%). Neki od njihovih najvećih problema vezani su za oslabljene životne funkcije, usamljenost i bolest, te samim tim i isključenost iz društva

⁹ *Maloljetni korisnici* se dijele na: ugrožene porodičnom situacijom, sa poremećajima u ponašanju, ometeni u psihičkom razvoju, ometeni u fizičkom razvoju i na ostale maloljetne korisnike.

¹⁰ *Punoljetni korisnici* dijele se na: one sa poremećajima u ponašanju, na punoljetne korisnike psihički i fizički ometene, na materijalno neobezbijedena lica, i na ostale punoljetne korisnike.

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

(naročito starih iz ruralnih sredina). Na nivou opštine veliki je broj staračkih i samačkih domaćinstava, ali ne postoji detaljna baza podataka o ovoj grupi, te ni strategija vezana za sama stara lica kojim bi se dale smjernice za poboljšanje njihovog položaja. Geografska izolovanost čini nedostižnim zdravstvene usluge za jedan dio starijih osoba iz ruralnog područja i prepoznat je nedostatak mobilnih timova i pokretnih ambulanti koje bi im bile ne raspolaganju. Uopšteno gledano, prisutna je izolovanost od društvenih dešavanja i često zanemarenost od strane porodice - usljed velike emigracije mladih roditelji su ostali bez pomoći. Jedan broj starih lica ne ostvaruje ni svoja zakonom zagarantovana prava (usljed neinformisanosti ili nemogućnosti da obave administrativni dio posla). Iako je nedovoljan broj vaninstitucionalnih oblika i servisa socijalne zaštite mora se napomenuti da je slaba informisanost korisnika/ca i o postojećim vidovima vaninstitucionalnih oblika socijalne zaštite starih lica. Međusektorska saradnja u rješavanju problema starih lica nije na dovoljno velikom nivou. Evidentan je nedostatak servisa za dnevni boravak ali i mali broj okupacionih programa u domu za stare. Ono što veoma pogađa ovu grupu jeste materijalna ugroženost, koju oni sami mogu teško da prevaziđu jer su u grupi koja više nije radno sposobna. Imajući u vidu stara lica u urbanoj sredini, prisutan je i nedostatak prostora – zelenih površina za kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

2. OSOBE SA INVALIDITETOM I NJIHOVE PORODICE

Prema podacima MONSTAT-a u opštini Bijelo Polje ima oko 6552 tj. 14.2% lica sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti¹¹. Od toga 502 tj. 7.67% ima smetnje sa kretanjem, 1017 tj. 15,52 % sa sluhom, 1830 tj. 27,93 % sa vidom, 875 tj.13,35 % sa pamćenjem, koncentracijom ili sporazumjevanjem a 2328 tj. 35,53 % ima ostale teškoće.

Problemi sa kojima se ova grupa suočava su različiti.

Jedna grupa problema se tiče odnosa sredine u kojoj žive prema njima i njihovim porodicama i uključuje nizak nivo svijesti zajednice o njihovim potrebama i postajanje predrasuda i stereotipa koje često vode diskriminaciji.

Druga grupa problema je vezana za nedovoljnu informisanost OSI o svojim pravima i ličnu inicijativu na tom polju. Veoma je težak socio'ekonomski položaj osoba sa najtežim smetnjama i njihovim porodicama. Uopšteno gledano, nizak je stepen obrazovanja osoba sa invaliditetom što limitira njihove mogućnosti u procesu zapošljavanja, i s obzirom na niska socijalna davanja, vodi do siromaštva. Iako postoje neki programi za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, usljed stečenog invaliditeta jedan broj lica nije u mogućnosti da ove programe iskoristi. Da bi se radno angažovali, potrebni su im servisi podrške poput radnog i personalnog asistenta ali je otežavajuća okolnost i nedostatak okupacionih terapija i rehabilitacije, kao i problem pristupačnosti objekata - infrastrukture (nepristupačan prevoz, stanovanje, ustanove) i nepostojanje servisa za nabavku i popravku ortopedskih pomagala.

Potrebno je napomenuti i nedostatak zakonske regulative na nacionalnom i Odluka na lokalnom nivou ali i u dijelu u kojem ona postoji izostaje njena dosljedna implementacija.

---

¹¹ ZAVOD ZA STATISTIKU, MONSTAT, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

Ipak, određeni broj osoba sa invaliditetom koristi usluge organizacija OSI koje su podržane i od strane lokalne uprave.

3. SAMOHRANI RODITELJI

U opštini Bijelo Polje trenutno postoji 221 samohrani roditelj, a broj njihove djece je 408. Među samohranim roditeljima veliki je broj nezaposlenih i sa niskom kvalifikacionom strukturom ili nepoznavanjem traženih vještina. Neinformisani su o svojim pravima ali ipak sistemski, njima se i ne obezbjeđuju posebna socijalna davanja te je prepoznat težak materijalni položaj samohranih roditelja i njihovih porodica.

Nedovoljan je nivo njihove uključenosti u društvo a izražena je i stigmatizacija od strane okoline i prisustvo predrasuda. Evidentno je nepostojanje servisa podrške koji bi bili od velike važnosti za ovu grupu, poput servisa za zbrinjavanje djece - jaslice, produženi boravak u školama i druga smjena u vrtićima, te ljetnji i zimski kampovi za djecu, besplatni klubovi za djecu i sl. Ne postoje servisi podrške u smislu psihološkog osnaživanja roditelja, naročito važnih za roditelje djece sa smetnjama u razvoju. Često, samohrani roditelji imaju neriješeno i stambeno pitanje.

4. MLADI U RIZIKU

Jedan od važnih parametara definisanja mladih u riziku jeste obrazovanje, a zatim njihova ekonomska nezavisnost, tzv. rizično ponašanje, geografska ili socijalna izolovanost, pripadnost ranjivim grupama - mladi iz rastavljenih porodica, siromašni, zaraženi od HIV/AIDS-a itd.

Iako se u poslednjih nekoliko godina nezaposlenost mladih smanjivala, prema podacima za 2011. godinu ona iznosi 45.5%¹² pa je problem nezaposlenosti mladih jedan od dominantnih problema ukupne nezaposlenosti u Crnoj Gori. Pored ekonomske zavisnosti i siromaštva mladih, prisutna je i pasivnost i nezainteresovanost za učestvovanje u društvenim dešavanjima.

Sama grupa mladih u riziku obuhvata i one koji su već bili u sukobu sa zakonom ili su imali problema sa upotrebom psihoaktivnih supstanci, alkohola, pušenja, kocke i sl. Kao jedan od problema navodi se nedovoljan broj preventivnih programa za mlade i njihove roditelje, ali i nedovoljna edukovanost službenika/ca za resocijalizaciju i rehabilitaciju mladih u riziku.

Takođe, nedovoljan je broj organizovanih programa za slobodno vrijeme a naročito programa pristupačnim mladima iz OSI populacije.

---

¹² Strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa (2012 – 2015.god)

5. ŽRTVE NASILJA

Pod terminom «žrtve nasilja» podrazumijevaju se sve žrtve nasilja, u porodici, na radnom mjesti i uopšte, jednako muškarci i žene. Ipak, sve statistike pokazuju da je veći broj žena prisutan u grupi žrtava nasilja, takođe djece, a sve je veći broj i starih lica. Najveći problemi kada se govori o žrtvama nasilja vezani su za nepostojanje svijesti cjelokupne javnosti o posljedicama nasilja i neprepoznavanje i neprijavlivanje raznih oblika nasilja.

Prepoznata je kao faktor i neinformisanost žrtava nasilja o ljudskim pravima i mogućnostima ostvarivanja tih prava tj. procedurama i zakonima koji regulišu ovu oblast, kao i o postojećim servisima podrške (kako pravne tako i psihosocijalne). Često, žrtve nasilja su ekonomski zavisne o počiniocu/ima istog, nemaju imovinu, nezaposlene su pa se teško odlučuju na prijavljivanje nasilja nadležnim službama u strahu od posljedica, ali i reakcije sredine u kojoj su prisutne predrasude vezano za ovu temu.

Nedovoljan je broj servisa podrške, pomoći i smještaja za žrtve nasilja – naročito ako se imaju u vidu stara lica i djeca kao posebno ugroženi. Često, problem koji sprečava rješavanje slučajeva nasilja jeste i nedovoljna senzibilisanost i obučenosť pojedinih službenika/ca relevantnih institucija za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja. Kada se ima u vidu sam proces izlaska iz nasilja, nedovoljan je broj programa podrške namijenjenih žrtvama nasilja za osamostaljivanje i nastavak života (psihološka pomoć, pomoć pri zapošljavanju i sl).

6. ŽENE IZ RURALNIH PODRUČJA

Ova grupa je posebno izdvojena zbog specifičnosti svog položaja i potreba. Tokom 2011.godine urađeno je i istraživanje na nacionalnom nivou o potrebama žena u ruralnim sredinama, u okviru koga je najveći dio anketiranih bio iz Bijelog Polja (17.84%)¹³. Zbog uticaja tradicionalnih i patrijarhalnih vrijednosti problemi rodne nejednakosti su jače izraženi u ruralnim oblastima nego u gradu a populacioni razvoj ruralnih obalsti je slab, jer mlađe žene ne žele da ostanu na selu, te je prisutan veliki broj staračkih domaćinstava.

Za oblast socijalne inkluzije važno je pitanje dostupnosti postojećih usluga i servisa ovoj ciljnoj grupi (naročito važnih zdravstvenih ali i svih socijalnih usluga). Ono što je takođe evidentno jeste i nepostojanje prilagođenih usluga podrške koji bi omogućili veći pristup stručnom usavršavanju i obrazovanju za ovu ciljnu grupu (na nacionalnom nivou 52,4% žena iz ruralnih sredina ima završenu srednju školu¹⁴) čime bi se povećala njihova zapošljivost, što je važno ako znamo podatak da su 46.3% njih neplaćene poljoprivredne radnice na imanju na kom žive. Nemaju mogućnost učestvovanja u kreiranju politika, naročito onih koji se tiču razvoja sela (što je od direktne važnosti za njih) što dodatno doprinosi njihovoj socijalnoj isključenosti.

¹³ «Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011.god» je sproveo Institut za strateške studije i projekcije u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja.

¹⁴ «Istraživanje o potrebama žena u ruralnim oblastima 2011.god.

7. TEŽE ZAPOŠLJIVA LICA

U grupi teže zapošljivih lica se prepoznaju nekoliko kategorija: dugoročno nezaposlena lica, lica u postpenalnom periodu, lica bez obrazovanja, tehnološki viškovi, zavisnici itd. Ono što je zajedničko za sve ove kategorije jeste slaba materijalna situacija koja negativno utiče na njihovu socijalnu uključenost a samim tim i kvalitet njihovog života. Dugoročna nezaposlenost vodi ih do gubljenja znanja i vještina a vremenom i gubljenja motivacije za većim društvenim angažovanjem. Često, ova grupa ima problem sa nedostatkom informacija i generalno nepoznavanjem stanja na tržištu rada (ponuda-potražnja) ali i neposjedovanjem adekvatnih znanja i vještina i nepoznavanjem savremene komunikacije (kompjuteri, jezici i sl). Ponekad, pripadnici ove grupe ni ne žele da prihvate prelazna rješenja koja su u datom trenutku jedina moguća.

Jedan dio lica ima zdravstvene probleme tj. neakategorisanu prestalu radnu sposobnost a prisutni su i neprilagođeni standardi za pojedine kategorije teže zapošljivih. Jedan dio pripadnika ove grupe (zavisnici, lica sa odsluženom zatvorskom kaznom i sl.) ima otežan pristup zaposlenju i samom društvenom životu zbog predrasuda i stigmatizacije, loše reputacije iz ranijeg zaposlenja i sl.

Sve gore pomenuto dovodi do niskog samopouzdanja i inferiornog odnosa prema sopstvenim mogućnostima.

8. SIROMAŠNI

Socijalna isključenost usko je vezana sa linijom siromaštva. Rizik od siromaštva u sjevernom regionu je dvostruko veći od rizika od siromaštva u južnom i centralnom regionu. U 2009. godini, stopa siromaštva je u sjevernom regionu iznosila 13,2%, u centralnom 4,0%, a u južnom regionu 4,4%. Siromaštvo prema statusu aktivnosti znatno je povezano sa statusom na tržištu rada ali ipak loša materijalna situacija nerijetko pogađa i zaposlene, usljed neredovnih primanja ili veoma niskih zarada. Često imaju nizak stepen obrazovanja i nedovoljno su informisani o svojim pravima i mogućnostima. Siromašna lica imaju neadekvatnu ishranu i često veoma loše uslove stanovanja. Kod jednog broja lica ugroženih ovim problemom javlja se i to da su socijalno neusklađeni (prisutno je povlačenje u sebe, strah od okoline) a ponekad su i veoma prisutne u zajednici i predrasude i stigmatizacija ovih građana i građanki.

9. RODITELJI DJECE U STANJU SOCIJALNE POTREBE

Opština Bijelo Polje ima usvojen LAP za djecu, mlade, rodnu ravnopravnost i invalidne osobe sa detaljnim opisom mjera. Ipak na nivou zajednice, ne postoji ni jedan servis podrške koji bi na sveobuhvatan način tretirao porodičnu problematiku. Ne postoji mjesto gdje porodica sa puno povjerenja uz diskreciju i stručnost osoblja može da dobije sveobuhvatnu podršku u smislu socio-psihološkog osnaživanja i savjetovanja, rješavanja porodične problematike mirnim putem, uspostavljanja funkcionalne porodice i unapređenja kvaliteta života svih članova porodice, smanjenje rizika od pojave različitih vidova socijalne patologije u porodici, rješavanja problema višegeneracijskih porodica, i unapređenja roditeljskih kompetencija.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

Neadekvatna je zakonska regulativa hraniteljstva i nedovoljna dostupnost u sistemu soc. zaštite za potencijalne hranitelje. Takođe je nedovoljno edukovan stručni kadar za servise nesrodničkog hraniteljstva, stanovanja uz podršku, rješavanja konflikta prije suda, unapređenja roditeljskih kompetencija, osnaživanja i zbrinjavanja žrtava porodičnog nasilja. Neadekvatna i nedovoljna je edukovanost i informisanost građana/ki o ovim servisima. Ističe se kao problem i nepostojanje edukacije građana o hraniteljstvu kao servisu i nedovoljna stimulacija hraniteljskih porodica. Takođe je nedovoljan nivo podrške roditeljima djece sa smetnjama u razvoju.

STRATEŠKI CILJEVI, PODCILJEVI, KLJUČNE MJERE - AKTIVNOSTI

Strateški cilj:

Povećanje socijalne inkluzije starih i nemoćnih osoba, lica sa invaliditetom, samohranih roditelja, mladih u riziku, žrtava nasilja, žena iz ruralnih oblasti, teže zapošljivih lica, siromašnih i roditelja djece u stanju socijalne potrebe i njihovo osnaživanje za aktivno učešće u razvoju društva.

Specifični ciljevi:

- 1. Obezbijeđeni kvalitetni i pristupačni servisi podrške starim i nemoćnim licima.*
- 2. Uspostavljeni adekvatni i pristupačni servisi za osobe sa invaliditetom.*
- 3. Obezbijeđeni servisi podrške najugroženijim samohranim roditeljima.*
- 4. Obezbijeđeni adekvatni servisi podrške mladima u riziku.*
- 5. Obezbijeđeni održivi servisi podrške žrtvama nasilja u procesu njihovog osnaživanja, ostvarivanja prava i poboljšanja uslova za njihovu veću društvenu uključenost.*
- 6. Obezbijeđeni socijalni servisi usklađeni sa potrebama žena iz ruralnih oblasti.*
- 7. Povećan broj servisa podrške teže zapošljivim licima za unaprijeđenje njihovih radnih sposobnosti i socijalizaciju.*
- 8. Uspostavljeni adekvatni servisi podrške siromašnim licima i njihovim porodicama.*
- 9. Unaprijeđeni servisi podrške na lokalnom nivou za roditelje djece u stanju socijalne potrebe.*

OPERATIVNI - AKCIONI PLAN

1. STARA I NEMOĆNA LICA

1. Specifični cilj: <i>Obezbijeđeni kvalitetni i pristupačni servisi podrške starim i nemoćnim licima.</i>				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioци aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
1.1 Otvaranje dnevnog boravka za stara lica i obuka osoblja za rad u istom.	- Otvoren dnevni boravak. - Obučeno osoblje za rad sa starim licima u dnevnom boravku.	Dom starih, CSR, CSO, udruženje penzionera OCD	2012 – 2015.	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, pojedinci-korisnici, udruženja penzionera
1.2. Uspostavljanje održivog servisa geronto domaćica u urbanoj i ruralnoj sredini.	- Obezbijeđena institucionalna i finansijska održivost servisa. - Osposobljeno osoblje za pružanje usluge geronto domaćica. - Broj korisnika koji su koristili usluge servisa.	ZZZ, CSR, CSO, lokalna samouprava	2012 – 2016.	ZZZ, lokalna samouprava, donatori, privatni sektor.
1.3. Uspostavljen servis za regrutovanje i angažovanje starih lica da na volonterskoj osnovi prenose stečeno životno i radno znanje i iskustvo.	- Urađena baza podataka sa evidencijom ponude (stara lica) i potražnje (potencijalni korisnici volonterskih usluga). - Broj osoba koje su prošle obuku o upravljanju radom «senior» volontera (starih lica). - Broj angažmana starih lica kroz servis.	Dnevni centar za stare, dnevni boravak za stare, OCD	2012 – 2016.	Donatori, lokalna samouprava.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

1.4. Obuka hraniteljskih porodica za prihvat starih i nemoćnih lica.	- Broj zainteresovanih i obučeni porodica zainteresovanih za pružanje hraniteljskih usluga starim licima. - Broj korisnika/ca i njihovo zadovoljstvo kvalitetom servisa.	CSR, OCD	2012 – 2016.	CSR, lokalna samouprava, donatori
--	---	----------	--------------	-----------------------------------

2. OSOBE SA INVALIDITETOM¹⁵

2. Specifični cilj: Uspostavljeni adekvatni i pristupačni servisi za osobe sa invaliditetom.				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioци aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
2.1. Uspostavljanje rada i održivosti servisa za posredovanje pri zapošljavanju i profesionalnom usmjeravanju OSI.	- Broj korisnika/ca servisa. - Broj angažovanih u radu servisa.	OCD	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori.
2.2. Uspostavljanje servisa i obuka kadrova za radnog i personalnog asistenta.	- Broj obučeni radni i personalni asistenti. - Broj korisnika/ca usluge. - Ocjena kvaliteta usluge od strane korisnika/ca.	OCD, ZZZ, CSR	2012 – 2016.god	CSR, lokalna samouprava, donatori.
2.3. Razvoj i rad servisa «Pomoć u kući» za OSI.	- Broj OSI korisnika servisa. - Ocjena kvaliteta usluge od strane korisnika/ca.	ZZZ, CSR, OCD, lokalna uprava	2012 – 2016.god	ZZZCG, CSR, lokalna samouprava, donatori, državni budžet, participacija korisnika.
2.4. Uspostavljanje servisa okupacione terapije.	- Uspostavljen servis. - Vrsta aktivnosti u okviru servisa. - Broj korisnika/ca servisa.	OCD, Lokalna uprava	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, participacija korisnika.

¹⁵ Opština Bijelo Polje ima Lokalni plan akcije u oblasti invalidnosti, usvojen 2010. godine, koji osim servisa uključuje i druge neopodn mjere kada se govori o inkluziji ove ciljne grupe.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

2.5. Pružanje usluga psihološkog osnaživanja za OSI.	- Broj pružaoca ove usluge na teritoriji opštine. - Broj korisnika/ca.	OCD, CSR	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, participacija korisnika.
2.6. Uspostavljanje servisa „Roditelj kao njegovatelj“ za najteže kategorije.	- Uspostavljen servis. - Broj korisnika servisa.	ZZZ, CSR, OCD	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet.
2.7. Servis za nabavku i opravku ortopedskih pomagala	- Uspostavljen servis. - Broj korisnika servisa. - Ocjena kvaliteta usluga od strane korisnika/ca.	CSR, lokalna samouprava, OCD	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, participacija korisnika
2.8. Formiranje fonda za podršku u adaptaciji i rješavanju stambenog pitanja za OSI.	- Osnovan fond. - Formirano upravljačko tijelo fonda. - Uspostavljeni kriterijumi za prikupljanje kao i korištenje sredstava iz fonda.	Lokalna samouprava, OCD, CSR.	2013 – 2016.god	Donatori, banke (profitni sektor), lokalna samouprava, državni budžet.
2.9. Uspostavljanje gestovnog servisa za OSI.	- Obučen kadar za rad u servisu. - Broj korisnika/ca servisa. - Ocjena kvaliteta usluga od strane korisnika/ca.	Lokalna samouprava, OCD.	2013 – 2016.god	Lokalna samouprava, državni budžet, donatori.
2.10. Uspostavljanje servisa Dnevni centar za OSI (stariji od 18 godina)	Uspostavljen servis, Broj korisnika servisa	MRSS, Opština Bijelo Polje	2012-2016.god.	MRSS, Opština Bijelo Polje IPA fondovi Donatori

3. SAMOHRANI RODITELJI

3. Specifični cilj: Obezbijeđeni servisi podrške najugroženijim samohranim roditeljima.				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioци aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
3.1. Uspostavljanje servisa podrške pri zapošljavanju i radu samohranih roditelja.	- Vrste usluga koje servis obezbijeuje. - Broj korisnika/ca. - Stepen zadovoljstva korisnika sa kvalitetom i sadržajem	OCD, ZZZ CG. CSR	2012 -2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet.
3.2. Izrada analize stanja i uslova za primjenu koncepta socijalnog preduzetništva u opštini Bijelo Polje, sa posebnim osvrtom na mogućnost uključivanja samohranih roditelja.	- Sprovedeno participativno istraživanje bazirano na potrebama korisnika i zajednice. - Urađene preporuke za razvoj socijalnog preduzetništva za ovu ciljnu grupu.	ZZZ, CSR, OCD Lokalna uprava	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet.
3.3. Uspostavljanje servisa podrške roditeljstvu samohranim roditeljima – besplatan (niskotarifan) produženi boravak za školsku i predškolsku djecu.	- Obezbijeđen besplatan (niskotarifan) produženi boravak za školsku i predškolsku djecu.	Lokalna samouprava, OCD CSR	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet.
3.4. Formiranje fonda za rješavanje stambenog pitanja samohranih roditelja (podrška stanovanju, prioritet pri dodjeli stanova, privremeno stanovanje).	- Osnovan fond. - Formirano upravljačko tijelo fonda. - Uspostavljeni kriterijumi za prikupljanje kao i korištenje sredstava iz fonda.	Lokalna samouprava, OCD, CSR.	2013 – 2016.god	Donatori, banke (proftini sektor), lokalna samouprava, državni budžet.
3.5. Dizajniranje i sprovođenje psihosocijalnih programa	- Broj i vrsta programa i pružaoca ovih	OCD, CSR Lokalna uprava	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori,

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

podrške samohranim roditeljima.	usluga/ organizatora programa. -Broj korisnika/ca.			državni budžet.
---------------------------------	---	--	--	-----------------

4. MLADI U RIZIKU¹⁶

4. Specifični cilj: <i>Obezbijeđeni adekvatni servisi podrške mladima u riziku¹⁷.</i>				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioци aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
4.1. Otvaranje inkluzivnih klubova po principu «Mladi za mlade» sa posebno razvijenim programima za mlade u riziku.	- Broj klubova. - Broj obučениh za rad u klubu. - Broj korisnika/ca servisa.	Opština, OCD preko svojih mladih volontera/ki. CSR Kancelarija za prevenciju narkomanije, Cenatr za podršku djeci i porodici,	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
4.2. Osnivanje mreže pružaoca usluga mladima u riziku na lokalnom nivou.	- Osnovana mreža. - Formirani organi mreže i urađen plan rada za minimum godinu dana.	Kancelarija za mlade, Kancelarija za prevenciju narokmanije, OCD aktivne ne polju mladih	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
4.3. Izrada plana za unaprijeđenje tehničkih i ljudskih resursa Savjetovališta za mlade ¹⁸ .	-	-Kancelarija za mlade, Savjet mladih, OCD	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
4.4. Otvaranje Adolescentnog kluba za mlade u sukobu sa zakonom (grupni rad)	Otvoren adolescentni klub- Broj korisnika	Centar za socijalni rad Kancelarija za mlade	2012-2016	Lokalna samouprava, Donatori, državni budžet ,

¹⁶ Mjera prenesena iz usvojenog LAP za mlade, Opštine Bijelo Polje, za period 2011 - 2016. god. Pomenuti LAP sadrži dodatne mjere koje obuhvataju i grupu mladih u riziku.

¹⁷ Pod terminom "adekvatni" servisi za mlade podrazumijeva da su oni potrebni, pristupačni, prilagođeni ciljnoj grupi i uspostavljeni po principu "mladi za mlade".

¹⁸ Mjera prenešena iz LAP-a za mlade za period 2011 - 2016. god

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

	servisa Urađen program edukacije za mlade	Lokalne samouprava		IPA fondovi,CSR
--	---	-----------------------	--	--------------------

5. ŽRTVE NASILJA¹⁹

5. Specifični cilj: Obezbijeđeni održivi servisi podrške žrtvama nasilja u procesu njihovog osnaživanja, ostvarivanja prava i poboljšanja uslova za njihovu veću društvenu uključenost.				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioci aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
5.1. Otvaranje regionalne sigurne kuće za žrtve nasilja i obuka zaposlenih lica.	- Otvorena sigurna kuća za žrtve nasilja. - Broj obučениh lica za rad u sigurnoj kući za žrtve nasilja.	OCD, SOS telefon, Opština i Ministarstvo,	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
5.2. Organizovanje obuke za lica koja pružaju servise besplatne pravne, psihosocijalne i druge pomoći žrtvama nasilja i porodicama koje su u riziku	- Broj pružaoca ove usluge na lokalnom nivou. - Sadržaj obuke i broj polaznika/ca.	Osnovni sud, Opština, OCD Centar za podršku djeci i porodici, CSR	2012 – 2014.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
5.3. Izrada strateškog plana savjetovaništa za žrtve nasilja, sa posebnim osvrtom na održivost servisa.	- Izrađeni strateški planovi savjetovaništa za žrtve nasilja. Obezbijeđena dugoročna finansijska održivost.	SOS telefon, Centar za podršku djeci i porodici Savetovanište za mlade pri Domu zdravlja.	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
5.4. Obezbijeđivanje kontinuiteta rada servisa «Savjetovanište za porodicu u riziku»	- Broj korisnika/ca servisa. - Ocjena kvaliteta	Centar za podršku djeci i porodici	2012 – 2016. god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.

¹⁹ Opština Bijelo Polje ima usvojen Lokalni plan za rodnu ravnopravnost za period 2011 – 2012.god, u okviru kojeg su obrađena i tema: nasilje nad ženama i nasilje u porodici, pa je dio navedenih mjera prenešen iz pomenutog plana.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

	usluga od strane korisnika/ca.			
5.5 Unapređenje tehničkih i ljudskih resursa za rad servisa „Prihvatne stanice“- CZPDIP za žrtve nasilja u porodici	Broj angažovanih osoba, Broj korisnika, Ocjena stepena kvaliteta usluga od strane korisnika	Opština, CSR, Centar za podršku djeci i porodici, OCD		Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.

6. ŽENE IZ RURALNIH OBLASTI²⁰

6. Specifični cilj: <i>Obezbijeđeni socijalni servisi usklađeni sa potrebama žena iz ruralnih oblasti.</i>				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioci aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
6.1. Formiranje servisa podrške ženama iz ruralnih oblasti u procesu zapošljavanja.	- Uspostavljen servis i broj angažovanih. - Broj i tip pruženih usluga. - Broj korisnica servisa.	ZZZCG – Biro rada Bar, OCD, organizatori obrazovanja odraslih, biznis sektor	2012 - 2016.god.	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
6.2. Štampanje materijala za informisanje žena iz ruralnih oblasti o postojećim servisima podrške.	- Vrsta i broj distribuiranom materijala.	Lokalna samouprava, OCD	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.

7. TEŽE ZAPOS LJIVA LICA

7. Specifični cilj: <i>Povećan broj servisa podrške teže zapošljivim licima za unaprijeđenje njihovih radnih sposobnosti i socijalizaciju.</i>				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioci aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja

²⁰ Opština Bijelo Polje ima usvojen Lokalni plan za rodnu ravnopravnost za period 2011 – 2012.god, u okviru kojeg su obuhvaćene i tema važne za žene iz ruralnih oblasti.

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

7.1. Uspostavljanje servisa profesionalne rehabilitacije.	- Uspostavljen servis. - Broj zaposlenih. - Broj korisnika	ZZZ, privatne agencije	2012 – 2016.god	Fond za rehabilitaciju
7.2. Formiranje komisije za procjenu preostale radne sposobnosti.	- Formirana komisija.	ZZZ, Komisija Fonda zdravstva	2012 – 2016.god	Ministarstvo, lokalna samouprava
7.3. Formiranje dodatnih servisa podrške pri zapošljavanju i radu za teže zapošljiva lica.	- Broj i vrsta servisa (obuke, posredovanje pri zapošljavanju i sl.). - Broj korisnika/ca.	OCD u saradnji sa ZZZCG – Biro rada Bijelo Polje. Lokalna samouprava	2012 – 2016.god	ZZZCG, donatori, biznis sektor, lokalni i državni budžet

8. SIROMAŠNA LICA

8. Specifični cilj: <i>Uspostavljeni adekvatni servisi podrške siromašnim licima i njihovim porodicama.</i>				
Mjere - aktivnosti	Indikatori	Nosioci aktivnosti	Vreme realizacije	Izvori finansiranja
8.1. Uspostavljanje servisa podrške za siromašne porodice.	- Uspostavljen servis podrške porodici. - Broj angažovanih u radu servisa. - Broj porodica tj. korisnika/ca servisa.	OCD, CSR	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor..
8.2. Uspostavljanje servisa „Pomoć u kući“ za kategoriju siromašnih lica.	- Uspostavljen servis „Pomoć u kući“. - Broj korisnika servisa.	CSR, OCD	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
8.3. Formiranje servisa za angažovanje siromašnih nezaposlenih lica u oblasti	- Formiran servis. - Broj	Opština, ZZZ, zanatske	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori,

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

zanatsko-uslužnih djelatnosti.	aktivnosti u okviru servisa. - Broj korisnika servisa.	firme.		državni budžet, biznis sektor.

9. RODITELJI DJECE U STANJU SOCIJALNE POTREBE

9.1. Specifični cilj: Unaprijeđeni servisi podrške na lokalnom nivou za roditelje djece u riziku i djece sa smetnjama u razvoju, servisi unapređenja roditeljskih kompetencija i rješavanja problema višegeneracijskih porodica

Mjere – aktivnosti	Indikatori	Nosioci aktivnosti	Vrijeme realizacije	Izvori finansiranja
9.1. Razvijanje servisa nesrodničkog hraniteljstva za djecu bez roditeljskog staranja. Promocija nesrodničkog hraniteljstva,	- Broj porodica/ Potencijalnih pružaoca usluga nesrodničkog hraniteljstva. - Broj djece bez roditeljskog staranja obuhvaćenih programom	CSR, OCD Lokalna samouprava, Centar za podršku djeci i porodici	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
9.2. Uspostavljanje i rad servisa psihosocijalne podrške roditeljima djece sa smetnjama u razvoju.	- Broj angažovanih u servisu. - Broj korisnika/ca servisa. - Ocjena kvaliteta usluga od strane korisnika/ca.	OCD, CSR, Dom zdravlja, Lokalna samouprava, Dnevni centar Tisa, Centar za podršku djeci i porodici	2012 – 2016.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
9.3. Obezbeđivanje tehničkih i ljudskih resursa za servis „Kuća na pola puta“ i promocija značaja servisa „Stanovanja uz podršku“	Organizovana obuka kadrova za rad u socijalnom servisu „Kuća na pola puta“.	CSR, ZZZ, Opština, Centar za podršku djeci i organizacije civilnog društva.	2012 – 2013.god	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor.
9.4. Štampanje i distribucija informativnog materijala za djecu i roditelje i o sistemu socijalne zaštite i mogućnostima	- Broj i vrste distribuiranog informativnog materijala.	Lokalna samouprava, CSR, OCD Ustanove koje se	2012 – 2016.god.	Lokalna samouprava, donatori, CSR, OCD,

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

korišćenja socijalnih usluga.	- Lista lokacija na kojima se distriburira ovaj materijal.	bave programima za djecu i roditelje		
9.5. Uspostavljanje servisa za podršku i osnaživanje roditelja djece u riziku	- Broj korisnika servisa. - Ocjena kvaliteta usluga od strane korisnika	OCD, CSR, Dom zdravlja, Lokalna samouprava, Centar za podršku djeci i porodici	2012-2016	Lokalna samouprava, donatori, državni budžet, biznis sektor,
9.6. Uspostavljanje pružanja usluga medijacije prije suda za porodice u riziku	Broj riješenih sporova Broj korisnika	Opština, Centar za podršku djeci i porodici, OCD, Ustanove koje su specijalizovane za posredovanje	2012-2016	Lokalna samouprava, državni budžet, biznis sektor.

PLAN PRIKUPLJANJA SREDSTAVA

Imajući u vidu da je sistem socijalne zaštite u Crnoj Gori državno koordinisan, država, u ovom slučaju lokalna samouprava ima ključnu ulogu kako u obezbjeđivanju resursa tako i iniciranju aktivnosti i obezbjeđivanju što je moguće podjednakih uslova za rad i razvoj kako neprofitnog (vladinog i nevladinog) sektora tako i profitnog sektora u domenu sprovođenja socijalne politike, posebno pružanja socijalnih usluga. Uprava će na godišnjem nivou definisati prioritete i praviti detaljan plan prikupljanja sredstava za realizaciju datih mjera.

U cilju izrade plana prikupljanja sredstava treba razmišljati široko i uzeti u obzir sve mogućnosti: od vezivanja za opštinski budžet za neke od aktivnosti tj opredjeljivanja dijela godišnjeg budžeta za podršku socijalnim servisima, do korišćenja fondova sa nacionalnog nivoa, međunarodnih fondova, obezbjeđivanja sponzorstava od strane privatnih firmi i kompanija ili pak ostvarivanja partnerstava sa firmama/kompanijama koje imaju razvijene programe društveno-odgovornog poslovanja.

Izvori sredstava
Opštinski budžet
Državni budžet
Fondovi EU, putem podrške od strane kancelarije Delegacije EU u Crnoj Gori, IPA prekograničnih fondova
Ambasade
Sponzorstvo ili partnersstvo sa privatnim firmama i kompanijama

Participacija korisnika usluga
Individualni donatori – filantropi iz zemlje i inostranstva

PLAN PRAĆENJA SPROVOĐENJA I PROCJENE USPJEŠNOSTI

Praćenje sprovođenja plana (monitoring) je važan element samog procesa jer dozvoljava da se u hodu procjenjuje kvalitet sprovođenja nekih aktivnosti i shodno tome predlažu eventualno bolja rješenja i sam plan u nekim dijelovima mijenja. Imajući u vidu da je sistem socijalne zaštite u Crnoj Gori državno koordinisan, lokalna samouprava, odnosno organ lokalne uprave nadležan za oblast socijalne zaštite ima ključnu ulogu.

Pored organa lokalne uprave nadležnog za oblast socijalne zaštite, u cilju praćenja sprovođenja plana potrebno je osnovati **Radni tim za praćenje realizacije Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa.**

Evaluacija tj. procjena uspješnosti sprovođenja plana radiće se na godišnjem nivou u skladu sa dinamikom njegovog usvajanja.

Finalna evaluacija tj. procjena uspješnosti čitavog plana biće urađena na kraju cijelog ciklusa tj. po isteku samog plana (vremenski određenog perioda na koji je plan napravljen). Internu evaluaciju uradiće predstavnici organa lokalne uprave nadležnog za oblast socijalne zaštite i *Radni tim za praćenje realizacije Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa*, a eksternu će uraditi posebno angažovan evaluator/ka koji će predložiti metodologiju koja će uključiti sve relevantne aktere na lokalnom nivou (pružaoce servisa, korisnike, širu zajednicu). Preporuke iz ovog dijela ugradiće se u proces izrade novog lokalnog plana.

Čitav proces praćenja uspješnosti realizacije Lokalnog plana biće rađen u odnosu na indikatore tj. pokazatelje uspješnosti koji su definisani na nivou aktivnosti i nalaze se u sklopu tabele operativnog plana.

PLAN KOMUNIKACIJE SA JAVNOŠĆU

Cilj PR-a tj. komunikacije sa javnošću jeste obezbijediti vidljivost samog Lokalnog plana i informisati kako ciljne grupe obuhvaćene ovim dokumentom, tako i tijela koja će biti zadužena za njegovo sprovođenje o postojanju i ciljevima samog plana. Na godišnjem nivou, važno je obezbijediti i neposredno učešće građana/ki kroz javne rasprave i na taj način proces učiniti inkluzivnijim, sa ciljem da se upoznaju i sa rješenjima iz plana i da se čuje njihovo mišljenje i isto uvaži.

U cilju uspješne implementacije Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, predstavnici lokalne samouprave, tj. organa lokalne uprave nadležnog za oblast socijalne zaštite i Radni tim za praćenje realizacije

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

lokalnog plana socijalne inkluzije vršiče eksternu komunikaciju, lobiranje i saradnju sa širim krugom implementatora u svim sektorima.

PR plan uključuje, ali nije limitiran na, sljedeće aktivnosti:

- postavljanje Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa na sajt Opštine;
- slanje pisma svim institucijama na lokalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa;
- slanje pisma svim organizacijama civilnog društva na lokalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa;
- slanje pisma svim likvidnim firmama/kompanijama na lokalnom i nacionalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, sa ciljem da se omogući da oni razvijaju ili usklade svoje planove društvene odgovornosti u skladu sa potrebama zajednice;
- slanje informacije medijima na lokalnom i nacionalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, sa ciljem da se informiše šira javnost i potencijalni korisnici socijalnih usluga;
- organizovanje godišnje konferencije za medije o rezultatima sprovođenja Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa;
- informisanje nadležnog tijela na nacionalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za socijalnu uključenost i jednom godišnje o rezultatima.
- slanje informacije medijima na lokalnom i nacionalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, sa ciljem da se informiše šira javnost i potencijalni korisnici socijalnih usluga;
- organizovanje godišnje konferencije za medije o rezultatima sprovođenja Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa;
- informisanje nadležnog tijela na nacionalnom nivou o postojanju Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa i jednom godišnje o rezultatima.

ANNEX: INSTITUCIONALNI I PRAVNI OKVIR NA NACIONALNOM NIVOU VAŽAN ZA IZRADU PLANA

PRAVNI OKVIR

(postojeći strateški planovi, odluke na nacionalnom nivou i nivou opštine koji se tiču poboljšanja položaja navedenih ciljnih grupa)

Pravni okvir na nacionalnom nivou važan za socijalnu uključenost obuhvata prvenstveno Ustav Crne Gore, koji određuje da je Crna Gora građanska, demokratska,

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

socijalna i ekološka država i da svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda, te da su svi pred zakonom jednaki bez obzira na bilo kakvu posebnost i lično svojstvo i da svako ima pravo na rad i na pravične i humane uslove rada. Jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom. Zatim, Zakon o radu; Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju; Zakon o opštem obrazovanju i vaspitanju; Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama; Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom; Zakon o zaštini od nasilja u porodici.

Jedan od najrelevantnijih je Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Republike Crne Gore", broj 78/05) čija je primjena u nadležnosti ovog Sekretarijata od važnosti za razvoj socijalnih servisa, bilo da su u nadležnosti države ili lokalnih samouprava. Tako je u Članu 3. navedeno:

„Socijalna i dječja zaštita je djelatnost od javnog interesa. Socijalna i dječja zaštita se zasniva na principima:

- uvažavanja dostojanstva korisnika iz oblasti socijalne i dječje zaštite;
- lične odgovornosti i aktivnog učešća korisnika u kreiranju ciljeva i aktivnosti socijalne i dječje zaštite;
- pluralizma nosilaca, sadržaja, oblika, metoda i usluga u socijalnoj i dječjoj zaštiti;
- partnerstva i udruživanja različitih nosilaca djelatnosti i programa, posebno na lokalnom nivou.“

U istom Zakonu u oblasti socijalne zaštite regulisani su načini zaštite pojedinaca i grupa u riziku na dva načina: kroz ostavarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite i kroz besplatno korišćenje usluga socijalnog rada.

„Osnovna prava iz socijalne zaštite (Član 12) su:

- 1) materijalno obezbjeđenje porodice;
- 2) lična invalidnina;
- 3) njega i pomoć drugog lica;
- 4) smještaj u ustanovu;
- 5) smještaj u drugu porodicu;
- 6) pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim potrebama;
- 7) zdravstvena zaštita;
- 8) troškovi sahrane;
- 9) jednokratna novčana pomoć.

Država može obezbijediti i druga prava i oblike socijalne zaštite u skladu sa materijalnim mogućnostima.“

„Osnovna prava iz dječje zaštite Član 43 su:

- 1) oprema za novorođeno dijete;
- 2) dodatak za djecu;
- 3) naknada po osnovu rođenja djeteta;
- 4) naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena;
- 5) odmor i rekreacija djece.

Država može obezbijediti i druga prava i oblike dječje zaštite u skladu sa materijalnim mogućnostima. “

Usluge socijalnog rada definisane su na slijedeći način: (Član 63) – «Pravo na usluge socijalnog rada imaju svi građani.»

Usluge socijalnog rada (u daljem tekstu: usluge) su preventivna djelatnost, dijagnostika, tretman i savjetodavno-terapijski rad. Član 64 - Usluge iz člana 63 ovog zakona

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

zasnivaju se na primjeni stručnih i naučnih saznanja u cilju pružanja stručne pomoći pojedincu, porodici i društvenim grupama u rješavanju životnih teškoća ili pomoći u organizovanju lokalnih i drugih zajednica da spriječavaju socijalne probleme i ublažavaju posljedice. Usluge iz stava 1 ovog člana pružaju stručni radnici centra.

Bliže uslove, u smislu st. 1 i 2 ovog člana, propisuje nadležni organ državne uprave.

Član 65 - Usluge iz člana 63 ovog zakona, koje pruža centar, su besplatne.

Mrežu ustanova u sistemu socijalne zaštite čine:

- centar za socijalni rad;
- ustanova za smještaj djece i mladih;
- ustanova za smještaj odraslih-invalidnih i starih lica;
- ustanova za odmor i rekreaciju djece;
- centar za savjetodavne, istraživačke i stručne poslove u oblasti socijalne i dječje zaštite.

Posebnu važnost za razvoj socijalnih servisa u lokalnoj zajednici ima Centar za socijalni rad. Djelatnost Centra za socijalni rad definisana je članom 69 stav 1 tačka 4 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti na slijedeći način: »Centar obezbjeđuje sprovođenje odgovarajućih oblika socijalne i dječje zaštite i neposredno pruža usluge socijalne i dječje zaštite, rješava u prvom stepenu o zahtjevima za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite, prati i analizira pojave i programe od značaja za socijalnu i dječju zaštitu, podstiče, organizuje i preduzima aktivnosti u cilju sprječavanja i suzbijanja socijalnih problema, vodi evidenciju i prikuplja dokumentaciju o svim korisnicima socijalno zaštitnih prava i o materijalnom položaju porodica svih korisnika na teritoriji za koju je osnovan i vrši druge poslove u skladu sa zakonom i aktom o osnivanju.«

Trenutno je u procesu usvajanja novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

PRAVNI OKVIR KOJI SE TIČE ZAŠTITE DJECE

Pozitivno pravni propisi Crne Gore, prije svega, kroz Ustav a i mnoge zakonske norme garantuju zaštitu djece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i iskorištavanja.

Ustavom Crne Gore, propisano je:

“Djetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorištavanja ili zloupotrebe.” (član 74 stav 2)

Krivični zakonik CG (KZ)

("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008 i 25/2010.) propisuje više krivičnih djela u cilju zaštite djece od svih oblika ekonomskog i drugog iskorištavanja:

Konvencijom o pravima djeteta UN-a, propisano je:

1. U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja.

2. Države-potpisnice uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere. (Član 3. stav 1 i 2)

**Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa,
Bijelo Polje**

1. Države-potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog, ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.

2. Takve zaštitne mjere treba da u odgovarajućoj mjeri uključuju i djelotvorne postupke na uspostavljanju društvenih programa da bi se pružila potrebna podrška djetetu i onima koji se brinu o djetetu, kao i drugih oblika sprečavanja i identifikacije, prijavljivanja, preporučivanja, istraživanja, liječenja i praćenja slučajeva zlostavljanja djece opisanih ranije i, kada je to potrebno, sudsko uključivanje. (Član 19)

“Države-potpisnice će zaštititi dijete od svih drugih oblika eksploatacije štetne po bilo koji vid dječije dobrobiti.” (član 36)

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl. list RCG“ br.78/05), propisano je:

Centar iz člana 69 stav 1 /4, ovog zakona: obezbjeđuje sprovođenje odgovarajućih oblika socijalne i dječje zaštite i neposredno pruža usluge socijalne i dječje zaštite; rješava u prvom stepenu o zahtjevima za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite; prati i analizira pojave i programe od značaja za socijalnu i dječju zaštitu; podstiče, organizuje i preduzima aktivnosti u cilju sprječavanja i suzbijanja socijalnih problema; ..... i vrši druge poslove u skladu sa zakonom i aktom o osnivanju (član 71)

Porodičnim zakonom Crne Gore („Sl. list CG“, br. 1/07), propisano je:

Svako je dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta u svim aktovnostima koje se tiču djeteta.

Država je dužna da poštuje i unapređuje prava djeteta i preduzima sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od zanemarivanja, zlostavljanja i eksploatacije. (član 5)

Roditeljsko pravo sačinjavaju prava i dužnosti roditelja da se brinu o ličnosti, pravima i interesima svoje maloljetne djece (član 59)

Zabranjena je zloupotreba roditeljskog prava. (član 60 stav 4).

Organ starateljstva je dužan da roditeljima pruža odgovarajuće oblike pomoći i podrške i preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Organ starateljstva dužan je da odmah po prijemu obavještenja da ispita slučaj i preduzme mjere za zaštitu prava djeteta. (član 80 stav 1 i 3)

Ako opravdani interesi djeteta to zahtijevaju organ starateljstva upozoriće roditelje na greške i propuste u vaspitanju i podizanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih uputiti da se sami ili sa djetetom obrate određenom savjetovalištu, zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi (član 81)

Kad je roditeljima potrebna trajnija pomoć i usmjeravanje u vršenju roditeljskih prava i dužnosti ili ne neophodno neposredno praćenje stanja i uslova u kojima dijete živi, organ starateljstva odrediće nadzor nad vršenjem roditeljskog prava i pogledu djece ili u pogledu pojedinog djeteta. (čl. 82/1)

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

Međunarodni pravni akti na kojima se bazira Lokalni plan akcije za socijalnu uključenost su:

- Univerzalna deklaracija UN –a o pravima čovjeka (1948.god);
- Evropska socijalna povelja (potpisana 1961.god, a stupila na snagu 1965.god);
- Konvencija o pravima djeteta, usvojena od Generalne Skupštine UN (1989.god);
- Milenijumski razvojni ciljevi (2002.god)
- Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, donijeta od strane Generalne Skupštine UN-a;
- UN Konvencija o zabrani svih oblika diskriminacije žena iz 1979 i Opcioni protokol uz ovu konvenciju;
- Evropska povelja o jednakosti muškaraca i žena u lokalnom životu (2006. god)
- Standardna pravila UN-a o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom,
- Preporuka EU o koherentnoj politici za osobe sa invaliditetom.

Imajući u vidu težnju Crne Gore ka postizanju članstva u EU, važno je imati u vidu i politiku i stav samih članica EU vezano za temu socijalne uključenosti.

Na sastanku Evropskog Savjeta održanom u Lisabonu u martu 2000. godine, donešena je odluka da zemlje članice izrade Nacionalne akcione planove/Inkluzija (NAP/Inkluzija), u cilju izrade globalne strategije za Uniju, koji će uticati na suzbijanje siromaštva, odnosno, promociju socijalne kohezije, u periodu 2000 - 2010. g., kao jednom od centralnih elemenata modernizacije evropskog socijalnog modela. Dogovoreno je da se politike protiv socijalnog isključivanja zemalja članica zasnivaju na otvorenom metodu koordinacije zajedničkih evropskih održivih zadataka, nacionalnih akcionih planova i programa podrške zajednicama, koji su dati u dokumentu, usvojenom u decembru 2000. godine u Nici, i koji se do danas razvijaju.

U cilju borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, prepoznate su kao metodologije **multi-dimenzionalni pristup**, te **eksperimentalni pristup**, koji pokreću mnoštvo politika unutar sveukupne strategije EU, između ostalog, **politika zapošljavanja**, kao najbolji način protiv socijalne isključenosti (gde su prepoznati promocija kvaliteta zapošljavanja, i promocija usvajanja profesionalnih vještina i doživotnog učenja) i **socijalne politike** (gdje se ističe razvoj modernog integralnog sistema socijalne zaštite, koji promovišu socijalnu pomoć i zagarantovani minimalni dohodak, a koji je zasnovan na aktivnom stanju blagostanja, zapošljavanju, održivom penzionom sistemu i pristupu sistemu medicinske zaštite kao ključnim elementima borbe protiv socijalne isključenosti)

POLITIKE NA NACIONALNOM NIVOU KOJE SE TIČU ODRASLIH LICA

Za potrebe analize postojećih socijalnih servisa i procjene perspektive razvoja od ključne važnosti su nacionalne strategije u kojima je zastupljena oblast socijalne zaštite i definisana uloga Ministarstva rada i socijalnog staranja odnosno lokalnih aktera. Slijedi kratki pregled navoda iz strategija od važnosti za razvoj socijalnih usluga i zaštitu grupa u riziku.

1. Strategija razvoja socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori za period 2008 -2012.godine, navodi da su kroz analizu socijalnih aktera institucije sistema socijalne i dječje zaštite, lokalna samouprava i civilni sektor iskazali svoju procjenu i viđenje uloge i odnosa svih subjekata važnih za dobro funkcionisanje sistema socijalne i dječje zaštite. Opšti stav je da je potrebno potpisati protokole o saradnji u pružanju usluga i razvoju programa koji bi

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

sadržavao i zajednički kodeks profesionalnog ponašanja, kao i uspostavljanje mehanizama međusobnog nadzora i supervizije usluga. Fokus ove Strategije usmjeren je na: smanjenje siromaštva, obezbjeđivanje kvalitetnije zaštite ranjivih grupa djece, invalidnih i starijih osoba, kao i marginalizovanih grupa građana u skladu sa evropskim standardima; aktivnu promociju socijalne kohezije i to uspostavljanjem mehanizama koji garantuju adekvatni nivo socijalne zaštite, jednake mogućnosti za sve građane, zaštitu najranjivijih grupa, razvijanje mehanizama zabrane socijalnog isključivanja i diskriminacije; kao i zapošljavanje i poštovanje prava radnika. Strateški pravci definisani u Strategiji razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori od ključne su važnosti za razvoj socijalnih servisa na lokalnom nivou. Strateške odluke odnose se na: povezivanje sistema socijalne i dječje zaštite sa drugim sistemima i djelatnostima u društvu; prevenciju socijalnih problema; decentralizaciju sistema socijalne i dječje zaštite; učešće građana i korisnika u odlučivanju o sredstvima i načinima za zadovoljavanje potreba; efikasnija materijalna davanja u socijalnoj i dječjoj zaštiti; obezbjeđivanje kvalitetnih usluga u socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Ključni dio koji se odnosi na uspostavljanje socijalnih usluga definisan je u Strategiji na slijedeći način:

„Obezbjeđivanje kvaliteta usluga podrazumijeva:

- razvoj raznovrsnih usluga koje podržavaju prirodnu porodicu i porodično okruženje korisnika kao najmanje restriktivnog okruženja;
- podsticanje razvoja manje restriktivnih oblika socijalne zaštite: hraniteljstva, usvojenja, usluga dnevnih centara, kućne njege, pomoći u kući, savjetodavnih usluga, usluga besplatnog prevoza, „hrane na točkovima“ i drugih usluga socijalne zaštite;
- podizanje kvaliteta usluga u postojećim ustanovama na viši nivo i pružanje novih usluga i uvođenje novih programa, posebno za djecu i osobe sa smetnjama u razvoju, sa poremećajima u ponašanju, žrtve trgovine i porodičnog nasilja, liječene uživaocce opojnih sredstava, oboljelih od AIDS-a i sl.;
- izradu standarda rada pružalaca usluga, organizacije rada, inspekcijских službi;
- obezbjeđivanje efikasnog sistema supervizije;
- promjenu u organizaciji rada centara za socijalni rad i uvođenje novih metoda rada.

Pitanje kvaliteta usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite i jačanje profesionalnih kapaciteta pružalaca usluga, posebno u državnim institucijama je suštinska pretpostavka uspješne reforme sistema socijalne i dječje zaštite. Jačanje profesionalnih kapaciteta zaposlenih i pružalaca usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite podrazumijeva: kontinuiranu edukaciju zaposlenih; stručno napredovanje zaposlenih; izradu i akreditaciju programa edukacije zaposlenih; uvođenje sistema licenciranja i akreditacije za pružaoce usluga; uvođenje etičkih principa i izrada kodeksa prakse i profesionalnog ponašanja; uvođenje sistema evaluacije, supervizije i monitoringa efekata preduzetih mjera; uvođenje sistema nezavisnog nadzora i kontrole stručnog rada.”

2. Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom (OSI) u Crnoj Gori (2008 – 2016.god) i usvojeni novi Akcioni plan za njenu realizaciju za period 2010 - 2011.) kao glavni cilj postavlja unapređenje položaja OSI i njihovo uključivanje u sve oblasti društva na ravnopravnoj osnovi. Strategijom se preporučuje:

«Osnovati i razviti nove/nedostajuće servise bazirane na istraženim potrebama korisnika:

- Mreža dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju;

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

- Plaćeni prevoz djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim pratiocima do centara gdje se školuju ili gdje borave;
- Centri za podsticanje samostalnog života OSI;
- Prevoz osoba sa invaliditetom „od vrata do vrata“;
- Gestovni prevodilac;
- Psi vodiči i pomagači;
- Službe za psihološko osnaživanje;
- Starateljstvo – lice koje se brine o OSI i koje to obavlja kao profesionalno zanimanje, a koje može biti iz uže porodice ili po izboru same OSI. Ovaj rad treba da bude uračunat u staž za PIO;
- Specijalizovano hraniteljstvo za djecu sa smetnjama u razvoju;
- Personalni asistent za pomoć osobama sa invaliditetom.»

3. Strategija razvoja socijalne zaštite starih lica (2008 – 2012.god) za ciljeve postavlja: širok i raznovrstan sistem oblika i usluga socijalne zaštite starih u zavisnosti od potreba starih lica; veći obuhvat starih lica sistemom oblika i usluga socijalne zaštite; kontinuirano praćenje potreba starih lica za uslugama socijalne zaštite na lokalnom nivou; socijalnu zaštitu starih lica sa posebnim potrebama (osobe sa invaliditetom, hronično duševno oboljela lica, mentalno nedovoljno razvijena lica, dementna i lica sa sličnim stanjima); uspostavljanje minimalnih standarda i normativa usluga; usluge hitne socijalne intervencije sa ciljem jačanja socijalne i materijalne sigurnosti siromašnih starih lica. Strategija prepoznaje i potrebu okretanju tržišnom principu poslovanja u pružanju socijalnih usluga, ali i volonterskom radu sa starim licima. U dokumentu Strategije se navodi da:

«Raznovrsnim oblicima socijalne zaštite starih lica pružaju se direktne usluge socijalne zaštite, najčešće sljedeće:

- Savjetodavne i terapijske usluge (usmjerena/fokusirana prevencija) kojima se obavlja prevencija pojava i ponašanja starog lica ili njegove porodice da ne dođu u stanje socijalne potrebe, odnosno u poziciju da im je potrebna druga vrsta usluga socijalne zaštite, zatim, da se pomogne aktiviranju ili očuvanju potencijala korisnika kako bi uspješno funkcionisao u socijalnom okruženju, da se pomogne u prevazilaženju krizne situacije i da se uspješno suoči sa problemima i izazovima u socijalnom funkcionisanju.

- Preventivno-informativne usluge (primarna i opšta prevencija). U ove usluge, koje se isključivo pružaju na lokalnom nivou, spada promocija zdravih stilova života, upoznavanje sa osnovnim zahtjevima zdrave ishrane u doba starosti i sa specifičnim psihosocijalnim problemima starenja i starosti i dr;

- Usluge podrške i osnaživanja se pružaju starom licu ili grupi starih lica s ciljem aktiviranja ili očuvanja njihovih potencijala za uspješno funkcionisanje u zajednici. U takve usluge spadaju: pomoć u ostvarivanju porodičnih funkcija i socijalne komunikacije sa porodicom, pomoć i njega u kući, podrška procesima socijalizacije i adaptacije starog lica, edukativne i radno-okupacione usluge, pomoć u resocijalizaciji, podrška na daljinu putem SOS telefona, različiti oblici neposredne psihosocijalne podrške, organizovanje grupa za samopomoć (klubovi), organizovanje tzv. narodnih kuhinja i pružanje usluga ishrane putem oblika “hrana na točkovima” i dr;

- Usluge medijacije i nezavisnog zastupanja starih lica su usluge posredovanja nezavisne treće strane u pregovaranju i prevladavanju konflikata s ciljem da se iznađu zajednički prihvatljiva rješenja, a nezavisnim zastupanjem (javnim zagovaranjem interesa ili pružanjem besplatne pravne pomoći) brine se o interesima marginalizovanih pojedinaca ili grupa s ciljem da se unaprijedi njihov položaj, smanje ili eliminišu

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

postojeće predrasude i stvori pozitivna klima u društvu i da se zastupaju njihovi interesi u sudskim i administrativnim postupcima;

- Stanovanje uz podršku podrazumjeva obezbjeđivanje usluga smještaja u objekte zaštićenog stanovanja (zgrade ili stanove, odnosno kuće) putem zakupa, organizovanje manjih stambenih zajednica, razvijanje oblika "kuća na pola puta" i sl.

- Usluge smještaja koje se odvijaju kroz porodični smještaj i smještaj u ustanovu socijalne zaštite. Porodičnim *smještajem u hraniteljskim porodicama* obezbjeđuje se život korisnika u porodičnom okruženju u skladu sa specifičnim okolnostima, potrebama i najboljim interesom korisnika. Oblici ovog smještaja mogu biti veoma raznoliki. Za razvoj ovog oblika smještaja potrebno je organizovati brojne aktivnosti radi promocije ovog oblika socijalne zaštite i obezbjeđivanja neophodnog kvaliteta ovih usluga, radi regrutovanja, obuke i profesionalizacije hraniteljskih porodica i jačanja njihovih potencijala i spremnosti za pružanje ovog vida usluga. *Smještaj u ustanovu socijalne zaštite* je pravo i oblik zbrinjavanja starih lica koje se koristi kada druge usluge nisu organizovane ili kada nisu odgovarajuće, odnosno kada se ne mogu primjeniti u zbrinjavanju starog lica.

4. Strategija razvoja volonterizma (2010 - 2015) u dijelu koji se odnosi na socijalnu i zdravstvenu zaštitu navodi da treba raditi na poboljšanju kvaliteta i ekonomičnosti socijalne zaštite. Učešće i dobra volja građana mogu biti velika pomoć socijalno isključenim kategorijama društva. Mjere predložene Strategijom obuhvataju angažman volontera u dijelu: unapređivanja socijalne zaštite i kvaliteta servisa za djecu, stara i nemoćna lica; beskućnike i druge socijalno isključene kategorije stanovništva.

5. Strategija zaštite od nasilja u porodici (2011 - 2015), urađena je u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (čl 18). Strategija sadrži: 1) ocjenu stanja i identifikovanje ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti; 2) ciljeve i mjere za unaprjeđenje socijalne i druge zaštite, a naročito u vezi: podizanja nivoa svijesti građana o problemu nasilja i formiranja stavova o neprihvatljivosti nasilja; razvoja programa za prevenciju nasilja; podrške porodici u prevenciji nasilja; daljeg razvoja normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanja saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanja novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom; unapređenja sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja.

6. Nacionalni strateški odgovor na droge (2008 – 2012.god) Empirijska istraživanja upotrebe psihoaktivnih supstanci u Crnoj Gori sprovedena posljednjih godina, ukazuju na kontinuirani porast broja osoba koje koriste drogu i procenat maloljetnih osoba među njima, kao i na činjenicu da se prvi kontakt sa drogom najčešće dešava na starijem osnovno-školskom uzrastu, ali i da se spušta i uzrast kada se razvija obrazac redovnog korišćenja droga. Osnovno načelo Evropske strategije o drogama, kao i Nacionalnog strateškog odgovora na droge Crne Gore je načelo smanjenja ponude i potražnje droga, što uključuje mjere prevencije zavisnosti, mjere liječenja, rehabilitacije i resocijalizacije zavisnika o drogama i mjere smanjenja štete od upotrebe droga, te mjere suzbijanja kriminaliteta vezanog za zloupotrebu droga. Neke od predloženih mjera vezanih za lokalni nivo su: stvaranje kapaciteta za rehabilitaciju i resocijalizaciju zavisnika/ca od PAS, jačanje uloge organizacija civilnog društva u oblasti resocijalizacije i društvene reintegracije, jačanje kapaciteta Centara za socijalni rad, opštinskih kancelarija za prevenciju narkomanije kao i Domova zdravlja.

7. Strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa (2012 – 2015.god) kao prioritet broj 3 navodi: «Promovisanje socijalne inkluzije i smanjenje siromaštva». Ovaj prioritet se

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

odnosi na pružanje podrške najranjivijim društvenim grupama u cilju stvaranja inkluzivnog društva, odnosno društva za sve. Neki od ciljeva su:

“Unapređenje sistema socijalnih davanja i socijalnih usluga u cilju bolje usmjerenosti i pokrivenosti ranjivih grupa”; “Integracija u zapošljavanju lica sa invaliditetom” i “Integracija u zapošljavanju RAE populacije, izbjeglica i raseljenih lica”. Takođe, u ovoj strategiji se ističe da treba raditi na kreiranju nacionalnog modela **socijalnog preduzetništva** čija bi implementacija doprinjela boljoj socijalnoj inkluziji i ekonomskoj emancipaciji ugroženih grupa i to kroz analizu stanja i uslova za primjenu koncepta socijalnog preduzetništva kao i inicijativa koje se mogu razviti kao primjer socijalne ekonomije, implementaciju pilot projekata posebno na sjeveru i za najugroženije grupe, zatim kroz podizanje nivoa informisanosti socijalnih partnera o konceptu socijalnog preduzetništva, stvaranje pravnog okvira za razvoj ovog koncepta, kao i kroz realizaciju programa i projekata koji imaju za cilj pokretanje inicijativa za razvijanje projekata socijalnog preduzetništva.

INSTITUCIONALNI OKVIR - AKTERI KLJUČNI ZA RAZVOJ SOCIJALNIH SERVISIA

Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Uredbom Vlade Crne Gore članom 18. regulisana je uloga i nadležnost Ministarstva rada i socijalnog staranja kako slijedi: „Ministarstvo rada i socijalnog staranja vrši poslove uprave koji se odnose na: radne odnose, zaštitu na radu, zarade i druga primanja iz rada i po osnovu rada; tržište rada, zapošljavanje i obrazovanje odraslih za potrebe tržišta rada u svim oblicima rada osim u državnim organima; zapošljavanje i rad stranaca u Crnoj Gori; zapošljavanje lica sa invaliditetom; zaštitu građana Crne Gore na radu u inostranstvu; međunarodnu saradnju i međunarodne ugovore iz nadležnosti ministarstva; sistem penzijskog i invalidskog osiguranja i oblast boračke i invalidske zaštite; zaštitu boraca, vojnih invalida, porodica palih boraca, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica; socijalnu zaštitu, dječju zaštitu, zaštitu lica sa invaliditetom, zaštitu starih lica; socijalnu zaštitu lica koja traži azil, lica kojima je priznat status izbjeglice i lica kojima je odobrena dodatna zaštita; porodičnu zaštitu; saradnju sa Crvenim krstom Crne Gore, nevladinim organizacijama, agencijama Ujedinjenih nacija i drugim međunarodnim organizacijama; upravni postupak iz nadležnosti ministarstva; prvostepeni prekršajni postupak; vođenje registra Opšteg i granskih kolektivnih ugovora, registra sindikalnih organizacija, registra reprezentativnih sindikata i registra reprezentativnih organizacija udruženja poslodavaca; davanje ovlašćenja za obavljanje poslova iz oblasti zaštite na radu i vođenje registra izdatih ovlašćenja; priznavanje inostranih sertifikata u neformalnom i informalnom obrazovanju sa vođenjem centralnog registra; upravni nadzor u oblastima za koje je ministarstvo osnovano; kao i druge poslove koji su mu određeni u nadležnost.“

Unutar Ministarstva organizovan je posebno Sektor za socijalno staranje i dječju zaštitu koji vrši, kako je navedeno, poslove koji se odnose na: zaštitu porodice, pojedince, djece u riziku i lica u stanju socijalne potrebe, odnosno socijalne isključenosti a posebno na nesposobne za rad i materijalno neobezbijeđene, djecu bez roditeljskog staranja, djecu sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću, zlostavljanu i zanemarenu djecu, djecu sa poremećajem u ponašanju, lica sa invaliditetom, stara lica, lica i porodice kojima je usljed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite kao i izbjegla i interno raseljena lica; kreiranje strateških dokumenata koji su od interesa za zaštitu pojedinih vulnerabilnih kategorija stanovništva; praćenje primjene usvojenih

Lokalni plan za unapređenje socijalne inkluzije / razvoj lokalnih socijalnih usluga-servisa, Bijelo Polje

dokumenata; drugostepeni upravni postupak u oblasti socijalne i dječje zaštite i porodičnih odnosa; druge poslove u skladu sa propisima.

Pored ovog ministarstva, posebno važnu ulogu imaju i Ministarstvo prosvjete i sporta i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, ali i ostala ministarstva u svom domenu.

Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT

Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT je nadležno tijelo za proizvodnju zvanične statistike. U okviru rada **Sektora socijalnih statistika i demografije**, konkretno **Odsjeka statistike tržišta rada, uslova života, socijalne usluge i potrošnje domaćinstava** rade se istraživanja iz oblasti socijalne zaštite i prikupljaju se informacije o korisnicima usluga koji su u stanju socijalne potrebe. Prate se centri za socijalni rad, ustanove socijalne zaštite, korisnici socijalne zaštite (maloljetni i punoljetni). Podaci o centrima za socijalni rad prikupljaju se statističkim izvještajima dobijenih od centara za socijalni rad, dok se podaci o ustanovama za socijalnu zaštitu prikupljaju statističkim izvještajima dobijenih od ustanova za socijalnu zaštitu djece, omladine i odraslih lica. Ovi podaci su rezultat redovnih statističkih istraživanja koja se sprovode u dvogodišnjoj periodici. Pored ovih prikupljaju se i podaci o korisnicima socijalne zaštite koji se dobijaju na osnovu redovnih statističkih istraživanja centara za socijalni rad koja se sprovode svake godine.

- USTANOVE SOCIJALNE ZAŠTITE NA NACIONALNOM NIVOU-

Ustanove za djecu i mlade (ustanove za djecu i mlade lišenu roditeljskog staranja, ustanove za djecu i mlade ometenu u psihičkom i fizičkom razvoju, ustanove za djecu i mlade sa poremećajima u ponašanju) obezbjeđuju privremeno ili trajno zbrinjavanje, ishranu, zdravstvenu zaštitu, vaspitanje, obrazovanje i stručno osposobljavanje djece i mladih kojima je potreban ovakav oblik zaštite.

Prema podacima Zavoda za statistiku u 2010.godini broj djece u ustanovi za djecu i mlade lišenu roditeljskog staranja, iznosio je 156 korisnika što predstavlja smanjenje za 3.7%. u odnosu na 2008.godini.

U ustanovama za djecu i mlade ometenu u psihičkom i fizičkom razvoju u 2010.godini bilo je 338 korisnika što u poređenju sa 2008.godinom pokazuje rast od 1.5%.

U ustanovama za djecu i mlade sa poremećajima u ponašanju u 2010.godini bilo je 20 korisnika što u poređenju sa 2008.godinom pokazuje rast od 33.3%.

Ustanove za odrasla i stara lica obezbjeđuju privremeni ili trajni smještaj, ishranu, njegu i zdravstvenu zaštitu odraslim i ostarjelim licima koja su bez sredstava za život, bez porodičnog staranja, ometene u psihičkom ili fizičkom razvoju, i usljed toga nesposobna za samostalan život, a i bez uslova da im se odgovarajuća njega i pomoć obezbijedi u sostvenoj porodici. U ustanovama za odrasla i stara lica došlo je do povećanja broja korisnika u 2010 godini za 5.3% u odnosu na 2008.godinu, uz veće učešće žena (67.4%) u odnosu na muškarce (32.6%) u 2010.godini.

LISTA AKRONIMA

CSR – Centar za socijalni rad
ZZZCG – Zavod za zapošljavanje Crne Gore
OCD – Organizacije civilnog društva
UNDP – United Nations Development program (Razvojni program ujedinjenih nacija)
NVO – nevladine organizacije
OSI – osobe sa invaliditetom

**Bijelo Polje,
Jul, 2012.god.**

**RADNI TIM ZA IZRADU LOKALNOG PLANA
ZA UNAPREĐENJE SOCIJALNE INKLUZIJE**

U skladu sa potrebom donošenja ovog strateškog dokumenta Aleksandar Žurić, Predsjednik Opštine Bijelo Polje, imenovao je Radni tim za izradu Lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije, u sastavu:

- 1. Tufik Bojadžić, koordinator tima**
- 2. Miodrag Kalezić, član**
- 3. Kevera Dizdarević, član**
- 4. Zlata Lukač, član**
- 5. Dr.Besim Kadić,član**
- 6. Vesna Minić,član**
- 7. Slađana Nedović**
- 8. Vesna Vujisić, član**
- 9. Vesna Pavićević, član**
- 10. Almasa Rizvanović,član**
- 11. Rasema Hekalo,član**
- 12. Nada Ristanović, član**
- 13. Saida Čikić,član**
- 14. Milka Stojanović,član**
- 15. Velizar Božović,član**
- 16. Zoran Rudić, član**

Zadatak Radnog tima je bio da izradi Prijedlog lokalnog plana za unapređenje socijalne inkluzije za opštinu Bijelo Polje. U izradi istog UNDP je pružio tehničku podršku u smislu definisanja procedura, pravila, strukture teksta i vođenja procesa grupnog rada.